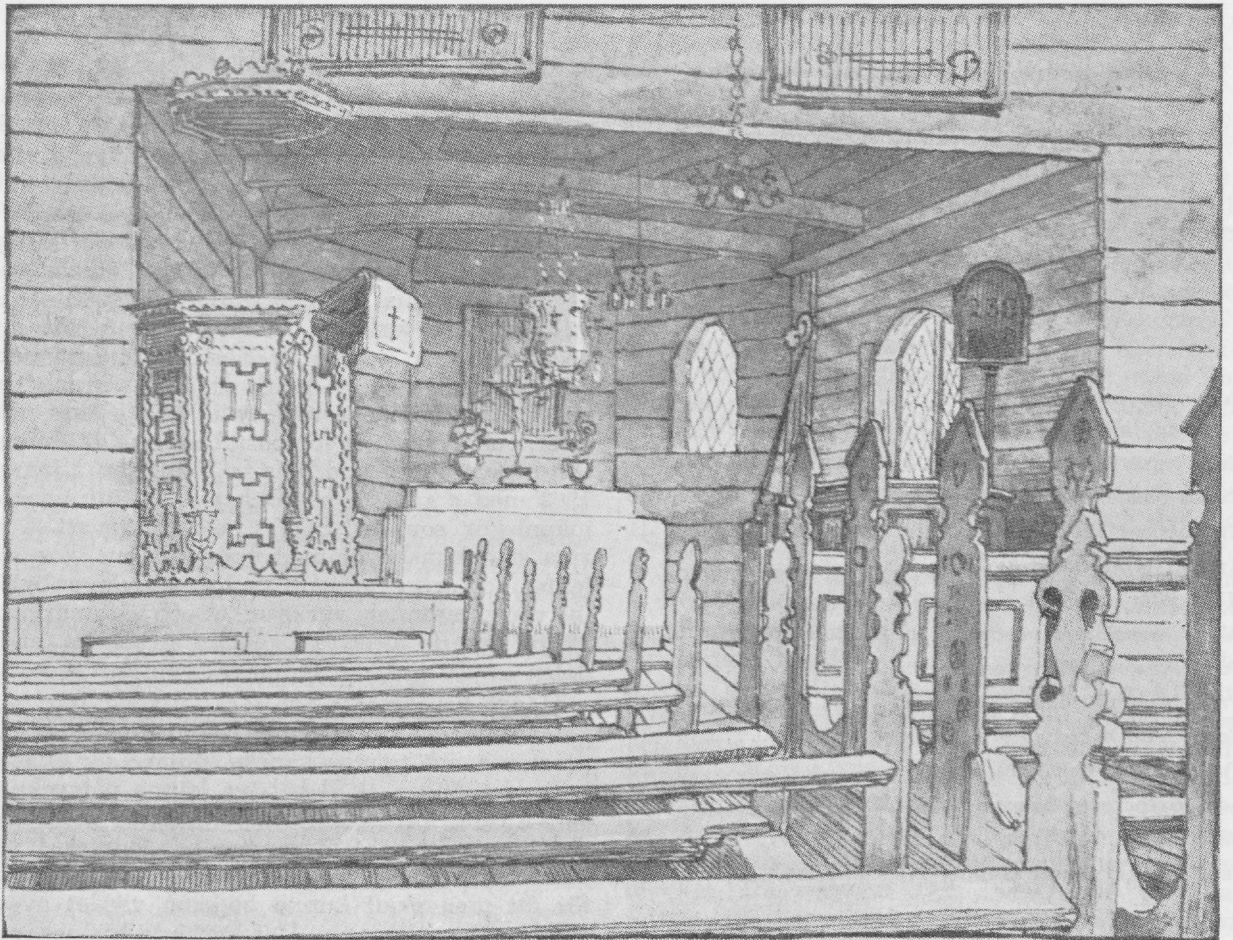

KUSTBON

Nr 4. Årgång 18

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

December 1961

GUDS TEMPEL

Runö gamla kyrka

Teckn. av Hans Werner

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Redaktör och ansvarig utgivare: *Edvin Lagman.*

Redaktionssekreterare: *Lars Broman.*

Red. och exp. Eknäsvägen 2. Stockholm K.

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37.

Utkommer 1962 med fyra nummer.

Prenumerationspris 1962 7 kr.

Annonspris: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 30 kr.

Härnösand: 1961 — Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Meddelande

Kustbons prenumerationspris

höjes fr. o. m. 1962 till kr. 7 pr år,

i Amerika till kr. 10 pr år

REDAKTIONEN

kommit och fått synnerligen vackra lovord i tidningar och tidskrifter runtom i landet.

Ja, i denna stund får vi då konstatera, att det gångna året kanske mer än något tidigare visat, att det inte ännu är dags att lägga ned de estlandssvenska göromålen och slå igen Kustbon och SOV. Kustbon vill man ha kvar, det har man hört på så många håll, att man nu börjar tro, att det vore en verklig förlust om den skulle upphöra. — Här vill jag bara inskjuta, att jag hoppas, att inga prenumeranter hoppar av, därför att prenumerationsavgiften fr. o. m. nästa år är sju kronor per år. Framställningskostnaderna har ju ökat vartefter, och avgifterna för postabonnerade tidningar och utgivarekorsband höjs fr. o. m. den 1 januari 1962 med c:a 10 %. — Och alla de intresserade människor, som läst SOV:s bok, väntar att få berika sina kunskaper med uppgifter om våra dialekter och ortnamn, våra skolor och vårt religiösa liv, vår kommunala verksamhet och våra näringar. Detta har de uttryckt genom att önska andra delen av En bok om Estlands svenskar.

Många kanske inte kan föreställa sig, hur mycket arbete det dock ligger bakom det som SOV presterar, och många kanske känner sig liknöjda inför det. Ingen skall behöva känna påtryckning och ingens intresseriktning klandras, men kunskap om vårt eget förgångna och inblick i vårt ledande organs verksamhet är en förutsättning för att man skall kunna bedöma värdet av att tillhöra vår folkgrupp. Det kan inte hjälpas, men här måste återigen uttalas en uppmaning att använda det kort som fanns inhäftat i förra numret. Hinner boken inte fram till jul, så kommer den ändå till nyår. Och den ger er inblick i vad de gamle som var före er och vad ni själva förmått. Det är sådant som väcker respekt och inte bör slängas åt sidan och glömmas för det nya, som väller över er.

Men icke bara med förmaningar och uppmaningar må Kustbon komma denna sista gång på det gamla året. Alla dess läsare innefattas i redaktionens välgångsönskningar, alla tillönskas

EN GOD JUL och ETT GOTT NYTT ÅR.

E. L.

Innehåll:

	Sid.
<i>Det år som gått</i> av E. L.	2
<i>I signad juletid</i> av Arthur Johanson	3
<i>Resa i det Heliga Landet</i> av Hjalmar Pöhl	5
<i>Runös bondekonst</i> av Hans Werner	8
<i>En bok om Estlands svenskar</i> av Gustaf Lindblad	11
<i>Andakt inför Ordet</i> av E. L.	13
<i>Mina jular</i> av E. L.	14
<i>Bland svenskarna på Ormsö</i> av Guido Schneider ..	15
<i>Färgrik novemberafton</i>	17
<i>Fri å brolap</i> av Mats Ekman	18
<i>Eerik Laid in memoriam</i> av Gustav Ränk	19
<i>Valter Fevrell död</i> av E. L.	19
<i>Lars Östberg in memoriam</i> av M. N.	20
<i>Familjenytt</i>	20—23
<i>Julaftonsmorgon</i> av Gunnar Mascoll Silverstolpe ..	24

Det år som gått

Snart har åter ett år lupit till ända. Det är ett vardagligt och för många kanske ointressant påpekande. Åren blir sig tämligen lika: samma spänning ute i världen, samma problem och samma glädjeämnen här hemma.

Och dock måste vi konstatera, att det inom vår egen — estlandssvenskarnas — lilla krets har hänt ett och annat. Kustbon har åter fullbordat en årgång, f. ö. utan allt gnissel, vi har kunnat iakttaga en ökad upplutning kring det som Svenska Odlingens Vänner arrangerat, och första delen av samlingsverket om estlandssvenskarna har ut-

I SIGNAD JULETID

av pastor ARTHUR JOHANSON

Så snart Lucia har hälsat oss med ljus och sång, börjar vi vänta Jul. Vi bereder oss på många sätt för högtiden. Vi plockar fram julgranspynt, julkrubba, sådant som vi använt många gånger förr men som varje gång är oss lika nytt och lika kärt. Vore det inte på tiden att modernisera Julen och göra den mer rationell? Att rensa bort något av det gamla och införa något nytt? Så frågar man kanske. Men när vi tänker efter, vad vi skulle kunna avvara inför Julen, blir det svårt att bestämma sig. Kan vi vara utan stjärnan och de vise männen? Eller änglarna och herdarna? Eller barnet och krubban?

Nej, stjärnan och de vise männen måste vi ha med. Visserligen vet vi mycket mer om stjärnorna än de gamle vise från Babel, men det vi vet bygger ändå på det, som de en gång lärt oss. Det vi förstår bättre än de är avstånden ute i rymden, och det vi ser mer än de är de solsystem som var dolda för deras obeväpnade öga, de vintergator som slår broar över långt bort belägna områden i Guds vida värld.

Det svåraste av allt är, att vi nutidsmänniskor så sällan ser stjärnorna. Vi bländas av neonljusen, reklamskyltarna, de ändlösa vaktkedjor av gatulyktor som står på parad vid asfalten. Men när vi någon gång kommer utanför den moderna bebyggelsen, händer det, att vi ser stjärnorna, vår barndoms stjärnor, brinna som förr. Vi har glömt att räkna med stjärnorna. Men fastän sjömannen, som i vår tid korsar oceanerna, har radar och andra förnämliga hjälpmedel för att finna väg, blir han ändå alltid glad, när hans öga fångar in Karlavagnens kaross och han genom bakhjulens linje hittar rakt till Polstjärnan. Då är han åter vid den fasta punkt, dit otaliga generationer sjömän blickat och där de funnit vägledning för resan över de vida havsdjupen.

Man kan inte undvara stjärnorna i lyriken. När Grundtvig efter ingående studier i sitt lands fornhistoria och asalära vände åter till kristen tro och i sitt hjärta förnam, hur psalmen fick liv, sjöng han allra först barnasången:

Härlig är Guds himmel blå!
Det är skönt att se uppå,
Hur de gyllne stjärnor blinka
Och med stilla skimmer vinka
Oss från jorden upp till Gud,
Oss från jorden upp till Gud.

De vise männen har ofta haft hjälp av stjärnorna. De som en gång kom från österns länder för att söka den nyfödde Judakonungen leddes av stjärnan ända fram till Betlehem. Den store filo-

sofen Immanuel Kant lär ha sagt: Två ting fyller mig med beundran, samvetsrösten inom mig och stjärnevärlden ovan mig. Följer vi stjärnan, Guds klara julstjärna, kommer också vi att hitta rätt väg.

Ständigt före oss hon står,
Må vi följa hennes spår.
Upp till himlen hon oss leder,
Där i fröjd vi falla neder
För vår Herre Jesus Krist,
För vår Herre Jesus Krist.

Änglarna och herdarna måste vi ha med. Även om vi förstår, att herdarna i Betlehem var enkla män av folket, inger de ändå ett egendomligt förtroende. Vi förstår, att inför livets allra högsta frågor har vår Herre ordnat det så, att ingen behöver råka vilse. Ty det var inte på tankens väg de kom till målet, inte genom någon egen kraft eller förmåga, utan genom en stilla och enkel förtrostan som tog sig uttryck i deras egna ord: "Låt oss nu gå till Betlehem och se det som där har skett och som Herren har kungjort för oss." Det är ännu alltjämt på samma väg vi kommer fram, det rena hjärtats tillit och lydnad. "Saliga äro de renhjärtade, ty de skola se Gud."

Om änglarna kan vi inte säga mycket, eftersom det inträtt en så stor förändring i människornas inställning till änglarna. Under den första tiden, då himlen besökte jorden, var änglarna verksamma på ett mer påtagligt sätt. De kom till sörjande vänner vid graven. De gick in i fångelset och löste bojorna som band Petrus. De tröstade Paulus, när han var ombord på det sjunkande skeppet. Men sedan har kyrkan förlorat den nära kontakten med änglarna. De verkar mer anonymt i vår tid. Under vår medeltid sjöng man om dem mycket oftare än nu. Och Jesper Svedberg har fortfarande flera änglpsalmer. Alla minns vi den som står oss närmast:

De lägga sig kring var och en,
Som fruktar Herren gärna,
Och deras hjälp är icke sen
Mot dem som ont oss ärna.
Ty sjunga vi med gott behag,
Guds änglar från vår ungdomsdag,
För våld och list oss värna.

När kvällsmörkret föll över vårt land och den tunga tystnaden bröt in, läste man gärna i stugorna den lilla strofen:

Det går en ängel kring vårt hus.
Han haver sju förgyllda ljus
Och bär en bok uti sin famn.
Nu somnar jag i Jesu namn.

Foto från Israels ambassad.

Vid Genesarets sjö ligger staden Tiberias i en atmosfär av bibliska minnen.

Den bortgångne skalden Hjalmar Gullberg har en dikt om änglarnas liv:

Vart år bär liljestänglarna
sin vita blomsterprakt.
Men funnes inte änglarna,
vem skulle då kring Tronen
som liljor stå vakt.
Än dallrar silvertonen
från världens första kör,
den vita processionen,
som aldrig dör.

Vi kan inte vara utan änglarna, ej heller utan de människor, som förmedlar till oss tillit och tro i en söndrad värld.

Inte heller kan vi vara utan krubban och barnet som låg i den. Krubban, alla barns käraste symbol, var den enkla plats där han, som vi räknar som den främste bland många bröder, hade sin första vilostad. När Luther en gång skulle vaka över de små och själv satt vid vaggan, ilade hans tankar till ett annat barn, och så föddes julpsalmen, där reformatorn själv talar som vore han ett barn.

Om världen ännu större var,
Av guld och pärlor prydd och klar,

Så vore den dock alltför klen
Att vara dig en säng allen.

Dock vilar du i ringhet klädd
På fattigdomens hårda bädd.
Det är den kungaprakt du för,
Allt oss till godo du det gör.

Barnet i krubban är symbolen för det mänskliga och därmed för det högsta som Gud skapat. Barnet talar till oss om en Fader och om oss alla som bröder. Barnet är skapelsens krona, där det träder in i världen, och genom barnet förgylles till och med stallets krubba och blir en tron. Barnet är den högsta gåva Gud kan ge ett mänskopar, och barnet är den högsta gåva Gud kunde ge oss alla. Vi kan inte undvara detta Jesusbarn, eftersom vi hos honom ser det allra svagaste och det allra starkaste i livet. När Gud ville sända oss sin kärleks allra rikaste gåva, blev det i barnet som föddes i Betlehem. Därför vill vi även i denna Jul glädjas med änglar och herdar och vise män omkring Guds utsägligt rika gåva. Även om vi vet, att Herodes tankar om barnet är andra än våra, om vi än vet om den fara människan är inne i denna dag, så vill vi likväl med tro och tillit fira Jul på gammalt sätt i Jesu namn.

RESA I DET HELIGA LANDET

av teol. och fil. lic. HJALMAR PÖHL

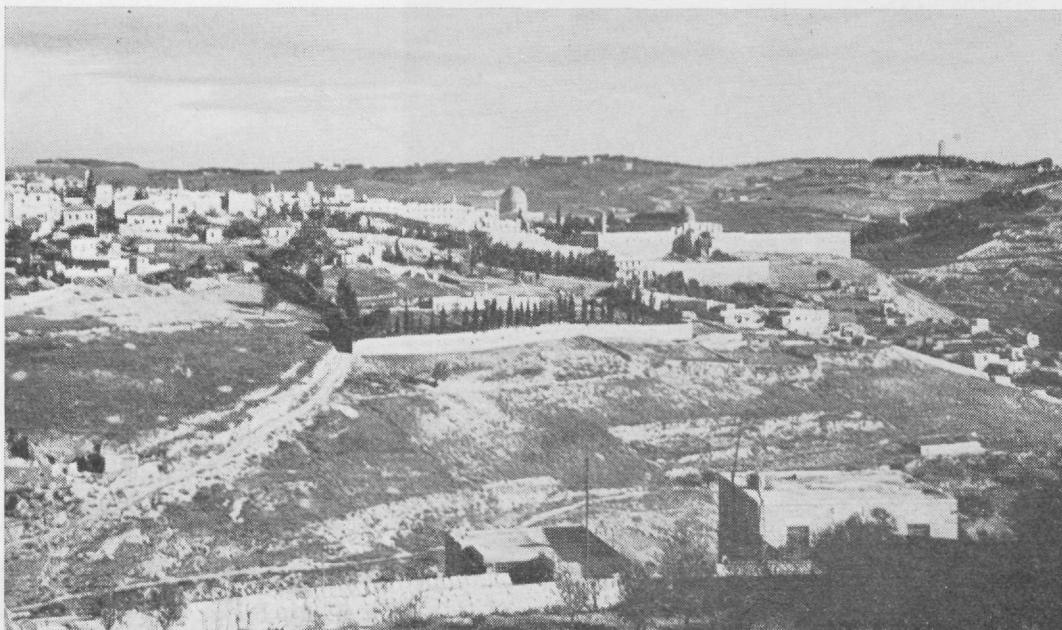

Foto från Israels ambassad.

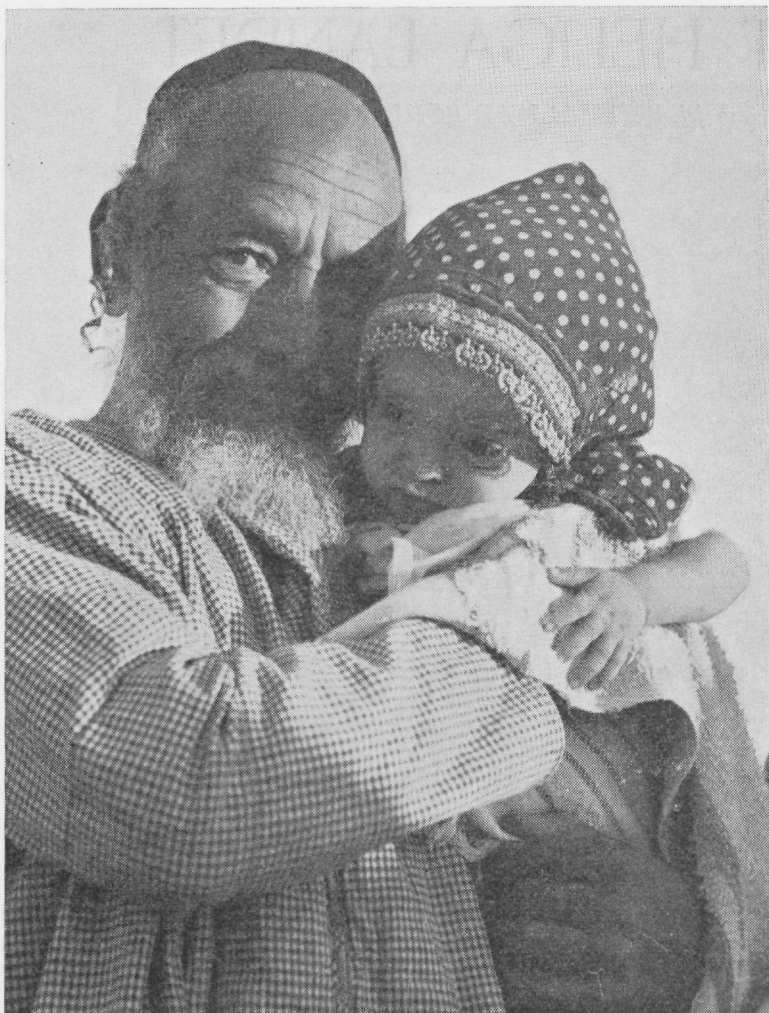
Det gamla Jerusalem.

En resa i det Heliga Landet av i dag blir både en bestående upplevelse och en bitter besvikelse. Det är någonting oförglömligt att vandra på de vägar och stigar, där vår Frälsare gått. Detta gäller både besöket i den kristna arabstaden Nazaret, där Jesu föräldrar hade sitt hem, vederkvickelsen vid Mariakällan, om vars läge tradition och historia överensstämmer precis, besöket i födelsekrubban och grottan i Betlehemskyrkan, meditationen vid Döda havet — och kanske även ett bad i det 26 % salta vattnet —, vandringen i Galileen och bestigningen av Saligprisningarnas berg, besöket i Kapernaum och en båtfärd på Genesarets sjö, vid vilken staden Tiberias med de varma hälsokällorna ligger. En vandring vid dessa stränder blir ett möte mellan nutid och gången tid, en upplyftande stund av frid i jäktets tidevarv. Att i det gamla jordanska Jerusalem vandra Jesu Lidandes väg — *via dolorosa* — med de många stationerna mot Golgatakullen just en grekisk-katolsk långfredag gör de historiska händelserna så levande aktuella. Besöket i Litostroton, där Jesus stod inför Pilatus och mottog anklagelseakten, är något så överväldigande, att man försjunker i tyst begrundan och knappt förmår gå den sista delen av vägen till Gravens kyrka, där enligt traditionen Jesu grav funnits. Och att från Jerusalem vandra genom den på kungagravar rika Kidrondalen upp till Betania, där Jesus var en gärna sedd gäst hos Marta och Maria samt deras broder Lazarus, och sedan upprepade gånger — detta behöver man verkligen — besöka Getsemane kyrka och Ängestens klippa, som bildar altargolvet till den av tolv nationer byggda kyrkan,

ger ett minne för livet. Till allt detta kommer de närmare tvåtusen år gamla olivträden, som frodas och grönskar ännu i dag. De utgör ståtliga bidrag till naturens skönhet och bär omedelbart vittnesbörd om mänsklig odling i forna tider.

Långfredagens processioner av romersk-katolska, grekisk-ortodoxa, koptiska och armeniska kristna är ett sorgetåg, som man sent glömmet. Det är inte enbart ett makabert skådespel, det andas samtidigt mänsklig äkthet. Därom vittnar närvaron av de tusentals materiellt sett fattiga pilgrimer, som under stilla veckan söker sig från fjärran länder till Jerusalem. Och går man en påskmorgon till Gordons Golgata — en annan gravplats som enligt engelsmannen general Gordons uppfattning på grund av likheten med en huvudskalle (Matt. 27: 33) sedan 1883 anses vara den rätta — och som svensk prästman deltar i en svensk högmässogudstjänst med nattvardsgång på en grekisk-ortodox gudstjänstplats, hör man inom sig den kristna enhetens, ekumenikens, behjärtansvärda språk. Vandringen på vägen till Emmasus och Jesu Kristi fotspår vid Kristi Himmelsfärds kyrkan med det i fjärran liggande Oljeberget fullbordar bilden av Jesu Kristi födelse, liv, lidande, död, uppståndelse och himmelsfärd.

Men det Heliga Landet är icke ett enat och fredligt land. Det tretusenåriga Jerusalem, som under historiens gång har fått uppleva en mångfald bittra strider och hemska förödelse, är även i dag en stad i belägringstillstånd. Det gamla Jerusalem, som tillhör konungariket Jordanien med den orädda unge kung Hussein i spetsen, befinner sig både juridiskt och faktiskt fortfarande i krig

De gamla hjälper på sitt sätt till att bygga upp en ny tillvaro i det Heliga Landet. — Här vaktar en gammal man sitt barnbarn.

Foto från Israels ambassad.

med Israel eller "den andra sidan", "det ockuperade Palestina", som det heter hos den jordanska befolkningen. Detta krigstillstånd daterar sig från 1948, då engelsmännen lämnade Palestina och staten Israel proklamerades. Greve Folke Bernadotte, som ville internationalisera vissa områden och — enligt jordanska påståenden — ville överlämna den numera under Israel lydande hamnstaden Haifa till araberna, föll för en israelisk extremists kula. Det kända universitetet på Skopusberget med ett dyrbart bibliotek på c:a 150.000 volymer befinner sig i ingenmansland som förvaltas av Förenta nationerna. Halva Jordaniens befolkning — c:a 800.000 araber — är flyktingar från Israel och har i dag UNRA och Lutherska världsförbundet att tacka för sitt uppehälle. Sjukvården handhas främst av den senare organisationen, som i Augusta-Victoriastiftelsens lokaler på Oljeberget inrättat ett sjukhus för de arabiska flyktingarna.

Även i religiöst hänseende är landet splittrat. Man räknar sammanlagt endast 12 % kristna tillhörande olika samfund mot 88 % islamiter. Denna kristna minoritet utsättes dock icke för någon religiös förföljelse. Islamiterna är toleranta mot de kristna — ja t. o. m. tolerantare än de kristna samfundet inbördes. Detta framgår bl. a. av det förhållandet, att nyckeln till Heliga Gravens kyrka förvaras av en islamit, därför att de kristna själva icke kan samsas om tider och nyttjanderätt. En

muselman skipar alltså rätt mellan de stridande kristna samfundet! Då enligt den islamitiska tron Jesus av muselmanerna betraktas som profet, uppstår inte någon religiös spänning mellan deras samfund och de kristnas.

Politiskt är Jordanien en feodalstat, där inkomsterna är synnerligen skiftande. Stenhuggarna t. ex. kommer upp till högst 200 svenska kronor i månaden — levnadskostnaderna är ungefär lika höga som i Sverige — medan den feodala herreklassen och officerskåren kan kallas förmögna. Intressant är, att kung Husseins officerskår i Jordaniens huvudstad Amman huvudsakligen rekryteras bland islamitiska tjerkeser, vilkas förfäder vid mitten av förra århundradet i egenskap av islambekännare erhöi rätt att flytta till det Heliga Landet. Tjerkeserna är än i dag kända för sin tapperhet och sin trofasthet mot den jordanska tronen.

Landets inkomster kommer huvudsakligen från turisterna, vilkas antal årligen uppgår till c:a 300.000. Fastän landet är fattigt, möter man där mycken gästfrihet.

Månggifte är enligt islams trosuppfattning tillåtet, men man har av praktiska skäl övergått till engifte. Då det är en hederssak för en jordansk familjefar att få ett barn om året, bokstavligen vimlar det av brunögda, krushåriga småtingar överallt där man går.

Tjugo procent av öknen har förvandlats till fruktbar mark. I apelsinlundarna glänser den gyllene frukten, som på bilden skördas av en ung israeliska.

Foto från Israels ambassad.

Och nu till Israel — ”den andra sidan”. Det var den 14 och 15 maj 1948 som staten Israel proklamerades på grundval av Balfour-deklarationen av den 2 november 1917. Enligt Israels egen tideräkning skedde det den 5 januari 5708.

Vill man färdas från Jordanien till Israel, finns det bara en väg: Mandelbaumporten i Jerusalem. (Att från Israel bege sig till Jordanien är förbjudet.) Jag upplevde Israels trettionde självständighetsdag — *Barmótzvah* — såg den imponerande militärparaden i Jerusalem och de jublande folkmassorna på gatorna. Glädjen var spontan och likaså den militära beredskapen.

Israel av i dag är ett språkens Babylon. Från icke mindre än sjuttiosex olika länder har judar invandrat och med svärd och murslev i handen byggt upp en blomstrande stat med ett trettiotal nya städer samt kooperativa och kollektiva (*kibutz*) jordbruk. Lönen vid dessa jordbruk består huvudsakligen av naturaförmåner. Samtidigt utgör dessa *kibutzer* militära förläggningar, där både manlig och kvinnlig ungdom i åldern mellan 16 och 26 år övas i soldatskap.

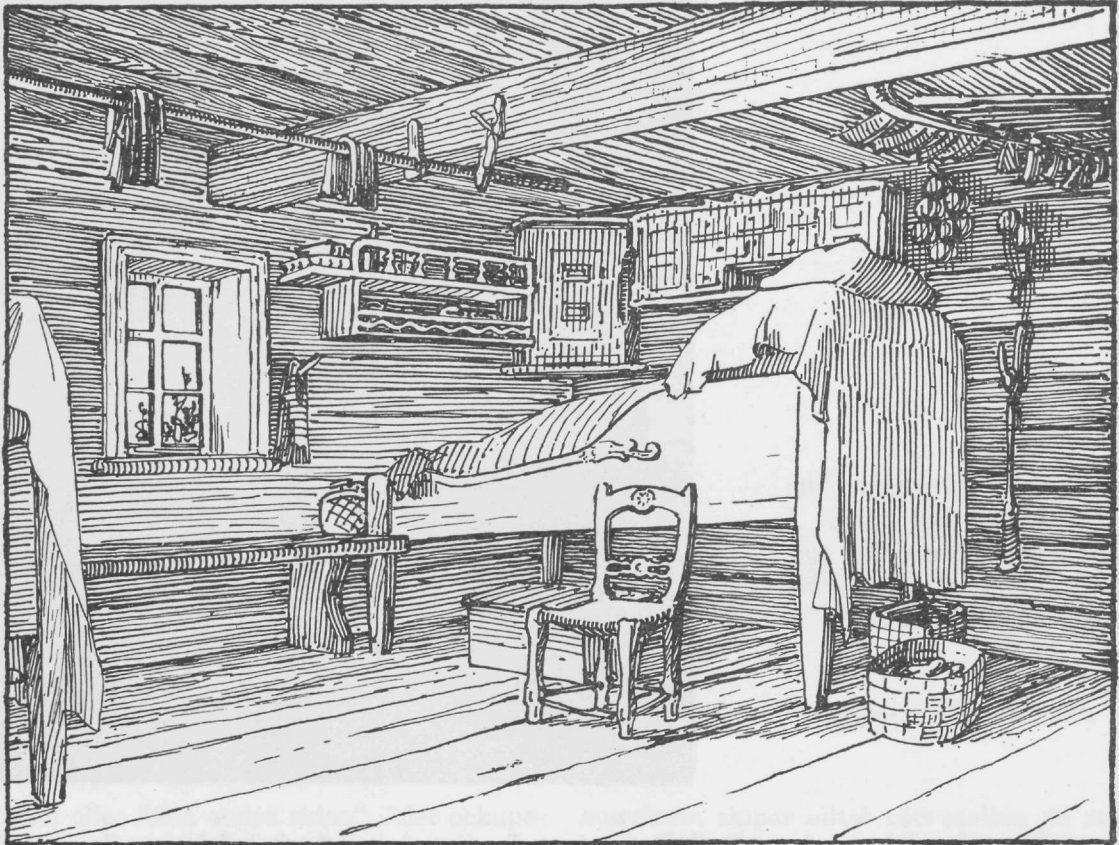
Politiskt är Israel en demokratisk stat med ett folkvalt enkammarparlament — *Knesseth* — på 120 ledamöter, varav den nuvarande premiärministerns, Ben Gurions, parti (det socialdemokratiska) är det största.

Landet är rikt på kalium, magnesiumklorid, magnesiumbromid, klorkalk och koksalt. Det senare räcker till världsbehovet för tvåtusen år framåt. Största problemet är vattenfrågan. Genom det s. k. Johnstonprojektet har man hittills lyckats förvandla 20 % av öknen till fruktbar mark. Ben Gurions plan går ut på att det nuvarande invånarantalet, som överstiger två miljoner, skall sexdubblas. För detta behövs emellertid en betydligt större areal odlingsbar jord och betydligt större inkomster genom naturtillgångar. Därför är man outtröttlig i att borra efter vatten och olja, särskilt i Negevområdet. Judarnas påskhälsning ”nästa år i Israel” har burit dem under årtusenden, och denna kamp för ett återbördande till det Heliga Landet fortsätter med stigande intensitet.

Att det Heliga Landet är splittrat och delat fyller en med besvikelse och vemod. Skall jul-evangeliets budskap: ”Ära vare Gud i höjden och frid på jorden, bland människorna, till vilka han har behag” icke kunna förverkligas just i det Heliga Landet? Betlehemslockorna ringer fred utöver nejderna, fred förkunnar Jerusalems, den delade stadens, mäktiga malmklang. Men flyktingarna som förlorat sina hem har svårt att glömma och förlåta. Kanske nästa generation på ömse sidor om skiljemuren kan finna en lösning och skapa ett enat Heligt Land.

RUNÖS BONDEKONST

av arkitekt HANS WERNER

HANS WERNER, RIGA.

AUS EINER WOHNSTUBE.

Interiör från ett boningshus på Runö.

Denna uppsats av arkitekten Hans Werner från Riga publicerades under titeln "Runös Bauernkunst" i "Bildende Kunst in den Ostseeprovinzen" 1909. Översättn. av Elna Lagman.

Det är inte länge sedan ordet "bondekunst" präglades och sedan vi över huvud taget blev medvetna om värdet av denna konst. Dess verkningar har dock varit och sedan gammalt kunnat spåra. Man behöver bara se framför sig bilden av en bondgård med tät, brokig trädgård framför, en stallbyggnad eller en ria med djupt neddraget tak. Visserligen spelar här det måleriska och tillfälliga, harmonien med naturen, en stor roll, men de nämnda byggnaderna är ändå konstverk i sig själva, i sina proportioner, i den ändamålsenliga byggnadsstilen och i den naturliga användningen av materialet. De är inte skapade av en konstnär utan av släktens uppfinningsförmåga och erfarenhet; traditionen och lagen om bibehållandet av det bästa har gestaltat dem. Begreppet konstverk kan fattas trängre eller vidare — om man icke låter begreppet börja vid målning eller vid harmonisk,

av konstnärshand formad rumsinredning utan vid varje föremål, som på ett behagligt sätt tillfredsställer alla krav på ändamålsenlighet beträffande material och teknik, då kan bondens byggnader, husgeråd och redskap anses som konstverk. Nu tillhör bondekunsten snart det förgångna, och inga försök att återuppliva den kan göra den till vad den var: så snart den medvetet uppträder som "bondekunst", är den gamla tjusningen borta. Dess undergång är en oundviklig följd av vår kulturutveckling. Först blev framställning av husgeråd, vävning och färgning m. fl. sysslor allt ovanligare i hemmen, sedan förlorade bondehantverkarna alltmer sin egenart, och slutligen har adertonhundralets förbättrade kommunikationer givit lantbefolkningen möjlighet att skaffa mycket och mycket från städerna. Med kulturens landvinningar gör alltså möbelindustriens billiga, men konstnärligt och tekniskt underlägsna produkter sitt intåg i bondgårdarna.

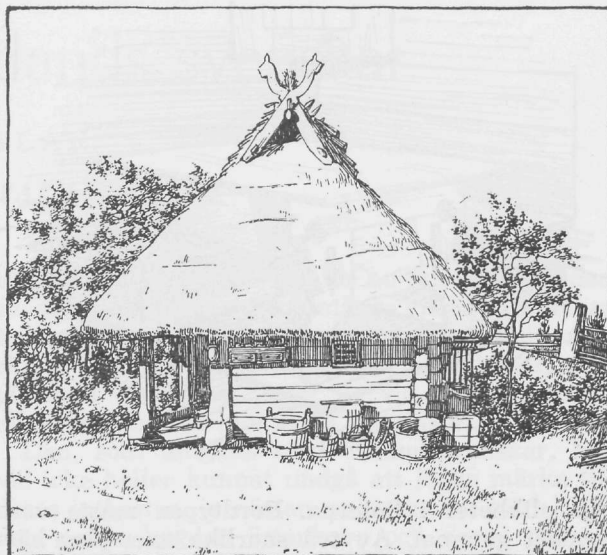
Fortfarande erbjuds dock i vårt land möjlighet att glädjas åt äkta bofast bondekultur: i de lettiska

och estniska gårdarna finns exempel därpå, mestadels naturligtvis i avsides belägna trakter.

Särskilt utpräglad karaktär finner man hos den folkliga konsten på Runö med dess svenska invånare. Här har förutsättningarna för konstens uppkomst och utveckling varit särskilt gynnsamma. Till följd av öns isolerade läge i Rigabukten — med ett avstånd till Domesnäs på 40 verst och till Arensburg på 60 verst — är endast begränsad förbindelse med omvärlden möjlig och då endast under den varma årstiden. Därigenom har befolkningen tvingats till en ovanlig självständighet, vilken har kommit deras handskicklighet att utvecklas. Vi finner på ön ett ursprungligt tillstånd: byggnader, husgeråd, redskap (med få undantag), bössor, allt tillverkar nu som förr varje runöbo själv. Fastän en och annan utmärker sig för speciell skicklighet, finns dock inga särskilda yrkesmän. Till och med smidesarbeten utför var och en själv, en syssla som hos de flesta folk redan i gamla tider utövades endast av enstaka personer. Orsaken till dessa förhållanden är delvis att söka i de egenartade sociala villkoren. På ön härskar fullständig social och ekonomisk likställighet mellan invånarna, så att ingen är tvungen att utnyttja sin skicklighet på ett visst område till sin materiella fördel. Till den geografiska isoleringen sällar sig den nationella. Man kan icke fastställa tidpunkten för svenskarnas bosättning på ön. I vilket fall som helst har dock folkstammen icke i nämnvärd grad blandats upp med grannarna, och den håller envist fast vid sin egenart.

Runöborna bor tillsammans i en målerisk by med 27 gårdar skuggade av praktfulla gamla lövträd och med breda gator, kantade av stenmurar. Redan gårdens plan uppvisar en mängd egendomliga drag. På varje gård dominerar en stor, långsträckt byggnad, i vilken förstuga med eldstad samt boningsrum under samma tak är förenade med ria, loge och ytterligare några utrymmen. De övriga byggnaderna, stallet och den lilla karakteristiska kläd- och förrådkammaren, är grupperade kring huvudbyggnaden på något avstånd därifrån. Huvudbyggnaden fängslar framför allt på grund av takåsen, vilken icke bildar en rak linje utan stiger från gavlarna mot mitten. Genom denna linje blir byggnaden egendomligt levande. Den ligger där som ett stort, grått, sällsamt djur.

Skorsten finns endast på få boningshus, och då endast för rumsugnen. Röken från härden leds icke ut på detta sätt — den måste passera de under taket hängande sälskinnen och först därefter strömma ut ur de trekantiga gavelöppningarna. Dessa öppningar uppvisar en utsmyckning, som är mycket utbredd, huvudsakligen väl hos de germanska folken, nämligen de i trä utskurna hästhuvudena. Förkärleken för detta slag av utsmyckning är hos runöborna så utpräglad, att t. o. m. uthusen är dekorerade på samma sätt. Som omväxling är hästhuvudena på några nyare hus utbytta mot fåglar; i ett fall framställes ett par, där den ena fågeln genom sin huvudprydnad kännetecknas som hanne. Runöborna bygger, såsom brukligt är överallt i skogrika nordiska trakter, sina hus av stockar. Stockarnas grovlek är

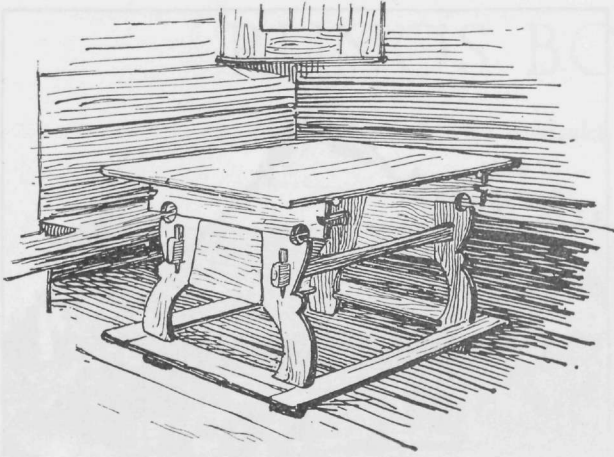

HANS WERNER, RIGA.

VORRATSHÄUSCHEN.

Till och med uthusen är dekorerade. — På bilden en visthusbod med de typiska snidade hästhuvudena.

påfallande; den understa är särskilt kraftig. Skogen, som täcker en stor del av ön, rymmer en mångfald praktfulla träd. Till utsmyckning av husen använder man ofta vrakdelar — en namnskyld eller ett snidat ornament fästes någonstans på väggen. T. o. m. på en ladugavel kan man få se en stor brokig figur, som väl prytt bogen på ett segelfartyg. Här och var finner man också en dörr eller ett fönster, som tyder på samma härkomst. Till husets inre kommer man genom de låga dörrarna, som från husets båda långsidor för till det nedrökta förstuköket. Detta har vanligen bara ett litet fönster, här och var med blyinfattade rutor. När man träder in i det stora, låga boningsrummet, lägger man genast märke till några inredningsföremål på grund av deras egendomliga utseende. Dit hör framför allt de breda, utomordentligt höga sängarna, av vilka finns en för varje gift par i familjen. Frånsett den rentav monumentala formen — detta intryck stegras ytterligare genom att sängen är högre vid huvudänden — och frånsett den kraftiga konstruktionen är det den egendomliga ornamentiken, som fängslar ögat. De på sidostyckena utförda ornamenten är ovanligt vackert arbetade. Särskilt voluterna visar en fin förståelse för dessa urgamla, klassiska ornament. Det i ett fall använda djurhuvudet påminner om ett fornnordiskt motiv; liksom de tidigare nämnda utsmyckningarna är väl också detta motiv medfört från hembvgden av de företagsamma sjöfarare, som säkerligen före mitten av trettonhundratalet slog sig ned här. När det gäller utsmyckning, kan man fastställa ett särdrag hos bondekonsten: det är lusten att variera, strävan att ge varje föremål och ornament något nytt trots det stränga fasthållandet vid själva typen. Detta lägger man märke till även i fråga om borden, som vid första påseendet tar sig likadana ut i alla hus, men som vid närmare granskning visar tyd-

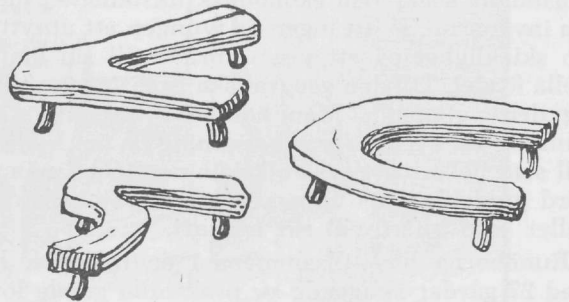

liga olikheter i linjerna. Bordstypen måste vara mycket gammal. Av två snarlika exemplar härstammar det ena av det inskurna årtalet att döma från 1737, medan det andra är tillverkat av ägaren för inte så länge sedan. Ett tydligt bevis för att bondekonsten i sin utveckling är underkastad andra lagar än våra. Stolarna är mycket olikartade. Bredvid en alltigenom originell stol, där sits och sidostycken är utskurna ur en stam — kanske har båtbyggarens teknik givit idén därtill — står stolar i välbekant utformning. Men alla, den av runda, lätt böjda träslåar tillverkade fällstolen med omsorgsfullt snidade armstöd, den hårda stolen med horn på ryggstödet, alla är de så skickligt utförda, att ingen yrkessnickare kunde göra dem efter. Den långa ensliga vintern har måhända bidragit till att utveckla konstskickligheten. Större skåp ser man sällan, däremot ofta väggskåp och hyllor. För upphängning av kläder finns långa stänger fastsatta vid takbjälkarna. Även gevären har sin plats på liknande stänger.

Förutom boningshusen lägger man i byn även märke till andra byggnadsverk av säregen utformning. Dit hör en källare med cyklopiskt murverk, där kvaderstenar utan murbruk är sammanfogade till en båge. Den i en nisch placerade

ingången bildas av två kalkstensblock, över vilka ett stort, undertill i segment urholkat block är lagt. På vardera sidan om dörren står ett kubiskt stenblock. Det hela fröjdar ögat genom sin enkla, kraftfulla stil. I en annan källare har en annan idé kommit till utförande: ett böjt trästycke utgör underlag för stenvälvat och är för detta ändamål lagt mellan två kantställda kalkstensplattor. En praktisk tanke ligger till grund för portarna, där byggmästaren har föredragit en naturlig träkonstruktion framför en konstgjord, en tanke som också givit de små pallarna deras originella form. Här må man även betrakta brunnarna, vilkas tilltalande utformning blir ännu intressantare genom den kraftiga träkonstruktionen.

Avsides från byn reser sig på en liten höjd den år 1644 byggda träkyrkan. En gammal ek sträcker sina knotiga grenar över taket på skristian och koret och utgör tillsammans med den grå, lutande byggnaden en bild av ärevördig ålder. Stämningen inne i kyrkan låter sig knappast beskrivas i ord; anblicken av alla dessa bänkrader, altaret,

predikstolen, den uråldriga offerstocken, försätter en främling till forna tider. Allt vi ser är väl inte runöarbete; enligt en snidad tavla på läktaren uppehöll sig här år 1731 Johannes Märten, en furstlig bildhuggare från Windau. Det är möjligt, att en del av altarets och predikstolens sniderier härrör från honom. Ehuru bänkarnas karaktär är avpassad efter altarets och predikstolens, synes de dock vara tillverkade av öinvånarna. Konstruktionen är den enklaste tänkbara: på var sida om mittgången finns en tröskel, och mellan tröskeln och bjälkväggen är bräder lagda. Sidostyckena är likaledes fästa vid tröskeln och medelst en bräda förbundna med väggen. För att man lättare skall kunna stiga in i bänken, är tröskeln urholkad mitt för varje bänk. Såsom brukligt är i våra landskyrkor, sitter männen till höger och kvinnorna till vänster om mittgången, och det har därför varit naturligt för runöborna att göra kvinnobänkarna i mindre storlek. Benägenheten för omväxling visar sig åter däri, att alla sidostycken är utformade på skilda sätt och prydda med olika utskurna och utsågade ornament. Originellast är det sidostycke, som visar en naivt snidad profil av en runökvinna, vilken man genast känner igen på den karakteristiska hårklädseln. Kyrkan äger åtskilliga ärevördiga prydnadsföremål, men av dessa är väl endast de primitiva väggljusstakarna av järn gjorda på ön. Även stranden har medverkat till

En bok om Estlands svenskar

ANMÄLAN

av professor GUSTAF LINDBLAD

Anmälarer — och förmodligen åtskilliga rikssvenskar med honom — stiftade tidigast bekantskap med estlandssvenskarna genom Albert Engströms skiss "Odensholm" (i boken *Mitt liv och leverne*), en sällsynt frisk skildring av ett besök sommaren 1905 på den lilla ö, som vaktar inloppet till Finska viken. Den väckte ett livligt intresse för denna folkgrupp, som trots sitt ringa antal, sin isolering från moderlandet samt trycket från främmande överhet och ett mångdubbelt talrikare grannfolk i förvånansvärt hög grad bevarat svensk livsform och svenskt språk.

Rikssvenskens kunskap om och kontakt med stamfränderna i Estland förblev dock långt in i detta sekel obetydliga trots ett tilltagande intresse för svenskar utom hemlandet och trots åtskillig litteratur, som speciellt riktade uppmärksamheten mot de baltiska svenskarna. Icke minst ur vetenskaplig synpunkt, språklig, etnologisk, folkloristisk m. m., utgjorde de ett tacksamt objekt. I särskild hågkomst bör väl bringas Gideon Danells grundliga undersökningar av Nuckö-målet.

Först det andra världskriget förde oss närmare samman. Dess våldsamma stormar spolade obarmhärtigt bort den gamla svenska bebyggelsen på Balticums kust, och estlandssvenskarna sökte sin

tillflykt i moderlandet. De är nu inlemmade i den svenska folkgruppen, och många rikssvenskar har kommit i personlig beröring med och lärt sig uppskatta dem för deras personliga egenskaper, varvid man väl främst fäster sig vid strävsamheten, allvaret och den moraliska resningen.

Den, som umgåtts med estlandssvenskar, har väl icke heller kunnat undgå att lägga märke till deras intensiva, ja nästan smärtsamma kärlek till den gamla bygden östanhavs och deras pietetsfullhet gentemot tidigare generationer, som levat där. I denna atmosfär har tanken på att litterärt hugfästa minnet av folkgruppens historia naturligt nog vuxit fram och har nu tagit konkret form i ett imponerande verk "En bok om Estlands svenskar", vars första del (på 336 sidor) utkom av trycket för några månader sedan. Utgivare är den sedan 1909 verkande Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner, och huvudredaktör för denna del är lektorn fil. d:r Edvin Lagman. Redaktionen består vidare av folkskollärare Viktor Aman och universitetslektorn fil. lic. Elmar Nyman.

Skildringen av estlandssvenskarnas yttre öden genom tiderna, vilken upptar de två mellersta av de fyra avsnitten, utgör bokens tyngdpunkt. En naturlig bakgrund för den historiska redogörelsen

kyrkans utsmyckning: ett särdeles ovanligt föremål, den konstrika ornamenteringen från akterspeglarna till ett skepp, har runöborna tyckt vara gott nog för sitt gudshus och skickligt passat in det över ingången. Från samma skepp härstammar kanske också det staket, som kantar den sluttande vägen från kyrkdörren till kyrkogårdsporten samt de båda stjärnorna på kyrkogårdsporten.

Den gamla byggnaden tycks vigd åt undergången. Väggar och tvärbjälkar har redan börjat bagna, och väggarnas brädbeklädnad och taket är illa medfarna. Snart skall väl dock tillräckliga medel vara uppbringade, för att den planerade ombyggnaden skall kunna verkställas. Från rivningens sorgliga öde hoppas vi att kyrkan skall förskonas tack vare församlingens pietetsfulla sinnelag.

På den öppna platsen vid kyrkan begraver runöborna sina döda. Kyrkogårdens karaktär är oss främmande. Inte en buske, inte en blomma smyckar de sista viloplåtserna. Den sandiga, med sparsamt gräs bevuxna jorden visar inget spår av kullar. Endast korset utvisar graven, och en inskrift säger oss den dödes namn och ålder. Vid första anblicken tycks korset icke skilja sig från dem, som brukas på fastlandet. Det får dock en egenartad prägel, genom att stammen och de båda

takbräderna smalnar av uppåt. Vad beträffar korsens form håller man sig strängt till samma typ, medan ornamenteringen däremot är rikt varierad.

Korsen är aldrig målade. Det är för övrigt ett särdrag hos Runös folkliga konst. Färgglädjen, som annars är ett karakteristiskt drag i bondekonsten, saknas här. Sängar, stolar, bord, ja hela kyrkinredningen har på få undantag när fått behålla den naturliga träfärgen mer eller mindre patinerad. Även den i alla nordiska länder framträdande förkärleken för rödfärgning av hus eller delar därav saknas på Runö.

De hemvävda tygerna, de stickade vantarna och strumporna uppvisar endast sällan starka färger. Ett stort antal stickmönster är utförda endast i vitt och svart. Ett livligt färginslag utgör blott det brokiga kattunet i flickornas och kvinnornas huvor och de halsdukar, som hör till mansdräkten. För männen del tillkommer effekten av mässingsknappar, gamla silverspännen och skjortknappar. Männen har redan delvis lagt av bygdedräkten, men kvinnorna har väl ännu inte tagit något steg i den riktningen. Med hänsyn till stammens konservativa karaktär kan man hoppas, att de icke så snart skall underkasta sig det främmande inflytande, som genom besök utifrån nu allt oftare tränger sig på.

Ytterst i väster på Ormsö reser sig Saxby fyr på en långsträckt upphöjning av den blottade kalkstensgrunden.

Ill. ur "En bok av Estlands svenskar".

bildar den första avdelningen, "Estlandssvenskarnas bosättningsområde", författad av framlidne professorn vid Helsingfors universitet August Tammekann. Här tecknas svenskbygdens topografi, geologi, klimat m. m. Man får ett starkt intryck av baltsvenskarnas samhörighet med havet. På kuststräckor, uddar och öar från Runö i Rigabuktens mitt i söder till Maholm (Mahu) bortom Reval i nordöst har de verkat och har i stor utsträckning hämtat sitt uppehälle ur havet. Ingående skildras det flacka, öppna, på den nordestländska kalkstensplatån vilande landskapet, vilket för Ölands och Gotlands natur i åtanke. Tammekanns översikt vittnar i all sin vetenskapliga exakthet om en mänsklig inlevelse i ämnet och förmedlar otvivelaktigt något av bygdens karaktär, av fria vidder och friska Östersjövindar.

Över havet gick också en gång de svenska kolonisternas färd till Balticum. Äldre forskare, C. Russwurm och T. E. Karsten, förlade kolonisationen till förhistorisk tid, men författaren till det andra avsnittet, "Estlandssvenskarnas historia", före Dorpat-professorn och nuvarande arkivarien vid Riksarkivet Evald Blumfeldt, anser i likhet med en annan modern historiker, baltdansken Paul Johansen, att denna går tillbaka endast till 1200-talet. Det är vackert så.

Huvudtemat i estlandssvenskarnas 700-åriga historia är deras strid för fäderneärvd svensk rätt, framför allt personlig frihet, mot skilda överheters försök att göra dem mer eller mindre livegna. Med beundran följer man den lilla folkspillrans ihärdiga och oförskräckta kamp för att få behålla sin svenska kultur och egenart. Knappast ligger däri

enbart traditionalism. Man hade förvisso icke kunnat hålla ut, om man ej varit medveten om att striden gällde värden, som är omistliga.

Med skicklighet leder oss Blumfeldt genom estlandssvenskarnas historia fram till det andra världskrigets utbrott. Huvuddragen är ju bekanta genom äldre arbeten, men Blumfeldt bygger även på otryckt, förut outnyttjat källmaterial och fördjupar avsevärt vår kunskap på detta område.

Med år 1939 tar folkskollärare Viktor Aman vid som ciceron. I det tredje avsnittet "Estlandssvenskarna under andra världskriget. Överflyttningen till Sverige" behandlar han slutakten i den baltsvenska bebyggelsens historia. Vi får följa våra stamfränder i deras yttre kamp mot mer eller mindre brutala ockupationsmyndigheter men även i deras inre kamp, i deras grubbel och tvekan mellan ett liv i ofrihet i den gamla kära bygden och en överflyttning till ett land, där de kunde få leva i frihet bland stamfränder men där mycket dock var dem främmande. Det förra alternativet föreföll dem snart outhärdligt, och Sverige framstod som räddningen. För en del av befolkningen kunde färden dit försiggå under till det yttre legala former, för en långt större del gavs ingen annan möjlighet än att fly dit; en liten del måste tyvärr stanna kvar. Det är sällsynt gripande att läsa om hela familjers hemliga förberedelser för flykt och deras seglatser i bräckliga farkoster under mörka stormnätter. De flesta nådde målet, men några kom aldrig fram. De autentiska redogörelserna av deltagare i dessa vågsamma resor etsar sig in i minnet. Rälby-flickans ord: "Människorna måste fly från sina hem som fåglar, vilkas

Andakt inför Ordet

Det kan väl inte vara överdrivet att påstå, att vår tids människor i mycket stor utsträckning förlorat kontakten med sitt inre. Därmed har också andakten och perspektivet på de eviga frågorna gått förlorade. Vi läser kanske om vår religions teologiska grundvalar och får därigenom kunskap, men vi har inte levande beröring med dess etiska normer och när därför inte den besinningsfulla inställning till det inre livet, som människan bör ha.

För många människor har den religiösa etiken i alla tider givit livet fasthet och själen balans. Gudsordets uttolkning har därvid spelat en viktig roll. En urgammal form av bibeltolkning är de predikningar, som kallas homilier, förklarande utläggningar över bibeltexter. Från medeltiden har vi flera homiliesamlingar bevarade. Som den första homilieboken kan vi emellertid betrakta Johannes' första brev, i vilket aposteln frambär sitt budskap i syfte att stärka läsarnas tro, uppväcka dem till broderlig kärlek samt skänka dem visshet om barnaskap och evigt liv.

Johannes' första brev har självt gjorts till föremål för en i höst utkommen samling betraktelser, som man skulle kunna kalla för homilier — här en herdes lågmälda samtal med sin församling om den kristna etiken. Det är pastor Arthur Johanson i S:t Petri församling i Malmö — estlandssvenskarnas mångårige vän — som har givit ut meditationer över detta brev under titeln Ord av evighet.

bo blivit förstört" upphör icke att ljuda i anmäla-rens öron.

Det är ett tacksamt ämne, som Viktor Aman har att behandla. Det rymmer i sig självt mycken dramatik. Men det lämnar även stoff för reflektioner av allmänmänskligt intresse och största aktualitet. Hit hör bl. a. den skarpsynta analysen av den ständigt upprepade lögnpropagandans infernaliska genomslagskraft (s. 191). Det torde knappast vara överord att säga, att Amans parti är mäterligt.

I volymens sista avdelning, "Om estlandssvenskarnas folkliga kultur", belyser f. d. professorn i Dorpat, nuvarande docenten vid Stockholms universitet Gustav Ränk vissa sidor av den materiella kulturen, särskilt byggnadskonst och klädedräkt. Det är en i hög grad initierad fackmans framställning, men den är fylld av liv. Hur målande är icke beskrivningen av byarna: "Sedda på avstånd drucknade dessa byar i grönskan. Ty stora, gamla lövträd, ofta försedda med fågelholkar, växte såväl vid bygatorna mellan gårdarna som på själva gårdstomterna. När man närmade sig en sådan by, urskilde man småningom enstaka hus, en väderkvarn och höga brunnsvänglar samt flaggstänger med vimplar, vilka särskilt i strand-

Författaren säger själv i förordet: "Dessa meditationer, som nu sändes ut i bokform, kan inte göra anspråk på att vara vägledare till ett rikare andaktsliv. Den uppgift som de vill fylla är att påminna läsaren om vad Den heliga skrift talar om. De enkla kommentarer som åtföljer texten är ej heller tänkta som förklaring utan endast som en antydning om att man bör dröja inför skriftens ord, tänka över det och vänta till dess att dess budskap når fram till hjärtat." Författaren nalkas sålunda sin uppgift med ödmjukhet, och kanske just därför förmår han att klokt och varligt leda läsaren fram till eftertanke inför de eviga orden — det som var från begynnelsen, Gud är ljus, vår synd, att hålla hans bud, älsken icke världen, nära Gud, att göra vad rätt är, kristen visshet, att övervinna världen, att bedja — som aposteln har att frambära dem till dem, som han ansvarar för i andlig måtto.

Varje betraktelse inledes med en bön ur den kristna kyrkans rika böneskatt. Detta ökar ytterligare bokens förmåga att stämma den kristne till andakt. Även den som inte är i religiöst hänseende aktivt engagerad känner stillhet vid läsningen. Tacksam är man också för de synpunkter på de johanneiska skrifterna, som författaren i bokens Hälsning och Slutord anför.

Denna lilla bok med det stora innehållet och den vackra titeln är kanske skriven med en medveten tanke på estlandssvenskarna, och man önskar, att många ville skaffa den.

E. L.

Arthur Johanson, Ord av evighet. Meditationer över första Johannesbrevet. Diakonistyrelsens bokförlag, Stockholm. Pris kr. 10: —. Finns i bokhandeln.

byarna var rätt vanliga. Under träden slingrade staket eller murar av kullersten, vanligen övervuxna av grågrön moss."

Ett rikligt och ypperligt bildmaterial beledsagar framställningen i detta liksom i föregående partier. Icke minst arkitekt Richard Amans kartor uppskattas mycket av läsaren.

I inledningen anges syftemålen med den föreliggande boken vara att i lättillgänglig form redovisa viktiga resultat av den moderna forskningen rörande svenskarna i Estland, att förmedla de estlandssvenska bygdernas karaktär och atmosfär, att ge uttryck åt estlandssvenskarnas tacksamhet samt att till kommande generationer förmedla kunskap om förfädernas strider och uppoffringar i sin tillit till högre kulturvärden, som frihet och svenskt kulturarv innebure.

Det är sannerligen höga mål som uppställts, men det är en stor glädje att få konstatera, att redaktion och författare varit uppgiften vuxna. De har en ovanskelig heder av sitt förnämliga verk, ett äkta och storslaget uttryck för en numerärt obetydlig men kulturellt högtstående folkgrupps kärlek till sin förlorade hembygd.

Med stora förväntningar mot ses nu verkets andra del.

MINA JULAR

Det hör till livets omistliga värden att kunna vandra bland minnenas sommarrabatter. Visserligen suddas en mängd enskildheter ut allteftersom åren går, men doften och atmosfären framträder allt mer förfinad, och något av sommarljus vilar även över julminnena.

Ljuset faller först en tidig morgon över ett baktråg intill ugnen, där en stor brasa flammalar. Det var så min barndoms julaftnar började. Under advent hade det någon gång glimtat till, när julen nämnts — men det talades inte mycket om högtiden så långt i förväg. Det kanske bryggdes öl en vecka före julafton. I varje fall kokades korngröt av korngryn och fläsktärningar och stoppades i långa fina korvskinn. Då dämpade barnen ned tonen en smula, för även julgåsen uppfattades plötsligt som en realitet.

Doft av nybakat bröd och nyskurade golv lägrade sig redan före gryningen över hela huset, och när man yrvaken med rena underkläder under armen rusade i väg till bastun, stod det klart, att julaftonens sveda och sötma hade ryckt in i nuet. När man klätt av sig, hände det, att ett ris plötsligt stack fram bakom dörren till bastusvalen och man fick sig ett par rapp — men det måste i sanningens namn sägas, att man redan då hade en bestämd känsla av att denna handling hade uteslutande symbolisk karaktär. Värre var kanske den mer än vanligt noggranna övervakningen av hårtvätten. Jag känner inga barn, som inte har fått tvålvatten i ögonen, när deras hår tvättats. Men kallt vatten brukade hjälpa mot svedan, och snart rusade man i underkläderna barfota — märk väl — genom den eventuella snön tillbaka till stugan.

Snö var verkligen ganska ovanligt hos oss vid juletid. Nu kan man ju skylla på det maritima klimatet, men som barn visste man inte, vad man skulle skylla på. Man gick omkring och väntade förgäves, att nederbörden skulle förvandlas till flingor — snö måste det vara enligt Jenny Nyströms julkort. Fast det är klart, att det också många gånger var riktigt julesnö.

Farmors julgran väckte alltid min beundran. Hon gick själv ut i skogen och högg den. Den var i regel ganska gles men hade tjocka, fina, blågröna barr, som satt kvar så länge man hade granen inne. Ännu i dag är jag på spaning efter farmors julgran, men jag kan inte hitta den bland de äkta smålands- och norrlandsgranar, som några veckor före jul, alltid nyhuggna, finns att köpa runtom i Stockholm och redan på juldagen börjar barra.

Hade man gått i söndagsskolan — och det gjorde för övrigt alla barn som nått lämplig ålder — så fick man sitta på främsta bänken vid julaftonsmötet i skolhuset. Elektriskt ljus fanns gudi lov inte; stearinljusen tindrade och rann och doftade i värmen. Ingenting kunde röra ens barnasjäl så som dessa ljus och "O, du saliga" — möjligen

frånsett den påse man fick mellan psalmsång och bibelord. Sedan länge hade man med stora förväntningar sett fram mot denna påse. Särskilt betagen var man av de långa karamellerna, som man knappt nådes äta upp för det fina papperets skull.

Barnens gemensamma julafton ägde rum mellan tre och halv fem på eftermiddagen. När man kommit hem vid femtiden, var det dags att äta julaftonskvällsvard: färskt vetebröd med smör (hemkärnat), kokt rökt skinka, sylta, kanske surkål i ugn — knaprig och god i kanterna — och framför allt den gyllenbruna korven, som släppte lös sin allra härligaste doft, när den togs fram ur ugnen och svagt fräsande i pannan ställdes mitt på bordet. Jag har blivit lyrisk inför obetydligare minnen än detta.

Drycken spelade inte en lika framträdande roll. Ofta var det te — prosaiskt nog — men även svagdricka och öl förekom ju, ehuru de vanligen inte just nyttjades som måltidsdricka.

Först sedan det ätits, tändes granen; man splittade sig inte på två så viktiga ting samtidigt. Mången julafton talades det om jultomten, och man tyckte sig höra hans steg i farstun (en gång tittade han t. o. m. in genom fönstret), men jag har inget minne av att han kom in: min barndom inföll under den stora depressionen. Tomtens hemlighetsfulla beteende gav emellertid dessa julaftnar en speciellt stimulerande atmosfär, och man kom sig aldrig för att sakna hans närvaro vid granen.

Bloss och bjällror bland snötyngda granar var också sådant, som man sett avbildat och som man gärna skulle ha velat uppleva. Kanske det förekom någon gång. Men vanligen gick man genom skogarna halvmilen till kapellet i mörker. Det kunde vara snö och stjärnklart, och då var vandringshögtämnd. I ottan ingick stundom körsång; den var inte av denna världen, men den var underkastad tiden och tog alltså slut. Efter julottan gick man till sina släktingar, nästan alltid objuden men sannolikt alltid välkommen. Släktsamhörigheten var så stark, att man skulle kunna tala om storfamilj — åtminstone i andlig måtto.

Men åren gick, och som gymnasist fick man uppleva julens annalkande i staden. Jag minns ingenting av julsmyckning och krämarreklam. Något måste det väl ha funnits i den vägen, men adventet bar inte sitt budskap till människorna under köpenskapens stjärna.

Julfesten i skolans ståtliga aula — den var så fin att eleverna endast vid högtidliga tillfällen fick inträda där i uteskor — förenade stämning och kultur. Det är det intryck, som blivit bestående. Hur man nu som vuxen skulle ha upplevt den, är svårt att säga, men det spelar ju ingen roll. Julfesten vid Hapsals gymnasium förmedlade till

BLAND SVENSKARNA PÅ ORMSÖ

av professor GUIDO SCHNEIDER

(Ur "Vecko-Journalen" nr 25 den 6 dec. 1925)

I en gammal rysk andra klass järnvägsvagn i det långsammaste s. k. "bummeltåget" mellan Hapsal och Reval råkade jag träffa professor Vilhelm Lundström från Göteborg, alla utlands-svenskars skyddspatron. Han var stadd på hemresa efter ett besök i Birkas svenska folkhögskola på Nuckö och åtföljdes av Estlandssvenskarnas förtjänste folkskereterare N. Blees. Det faller av sig självt, att resan i så trevligt sällskap blev både kort och angenäm. Samtalet rörde sig i första rummet naturligtvis om Estlandssvenskarnas behov av en mångsidigare upplysning än den de olika religiösa sekteristerna bjuder på i sina predikningar. Jag fick då idén att besöka Ormsö, den av inemot 2.000 svenskar bebodda utomordentligt vackra ön vid Estlands västkust, och där hålla ett populärt föredrag på svenska i mitt speciella fack, de olika fiskarternas vandringar, något som väl borde kunna intressera öborna, då flertalet av dem idka fiske. I Reval satte jag mig omedelbart i förbindelse med svenskarnas förre representant i estniska parlamentet, herr H. Pöhl, vilken sommartiden bodde i sin ståtliga villa på Ormsö och som just vid tiden för mitt besök ämnade flytta dit med sin familj. I samråd med honom beslöts, att mitt föredrag skulle hållas där i kyrkbyn Hullo i anslutning till en hembygdsfest, som skulle firas.

Mitt första intryck av Ormsösvenskarna var avgjort angenämt. Från Hapsal avhämtades jag i en stor välbyggd s. k. skötbåt av tvenne unga män,

vilkas kavajer pryddes av riksföreningens för svenskhetens bevarande i utlandet lysande märke. De berättade mig, att den enda motorbåt, som ön äger, och som eljest dagligen brukar befordra post och passagerare från och till staden Hapsal, var i olag. Det behövs tydligen en motorbåt till för den reguljära trafiken. Under färden, som räckte ganska länge tack vare den skrala och ostadiga vinden, berättade gossarna ett och annat, som kunde intressera mig, och visade bl. a. på Hapsals redd den märkvärdiga av von Gernet, en f. d. sjö-officer, konstruerade segelbåten, som var avsedd för magnetiska undersökningar på sjön och därför fullkomligt utan järn ombord, där fanns ej ens den minsta nubb av denna metall i skrovet.

Vid landningsbryggan på Ormsö väntade mig ett primitivt åkdon på fyra hjul, förspänt med en gammal ajke (ök), d. v. s. häst på Ormsösvenska. Mörbultad av den endast sju kilometer långa vägen förbi Söderby och genom Sviby, den enda by på ön, som delvis även bebos av ester, hälsades jag slutligen välkommen av familjen Pöhl i deras vackra villa nära kyrkan i byn Hullo. — Jag kom dit på söndagen och öns kvinnliga befolkning, som dagen förut — liksom varje lördag — hade sopat och städat ej endast rum och hus utan även gatorna i byn, syntes överallt i originell nationaldräkt. Denna består av en svart, från bröstet till halva smalbenet nående, mycket vid och veckad ylleklänning — s. k. översärk — och en vit, kort kofta jämte svarta, mjuka läderskor, vita strumpor med röda överdragsskaft, ett slags damasker. Dräkten bäres förövrigt av kvinnorna

dem, som den var avsedd för, intryck av kultivrad och glad samvaro. Några detaljer glimtar till i minnet: rektors tal — han var en vältalare utan like —, pastor Soosaars och vår egen Sven Danells betraktelse, sång och uppträdanden av olika slag, julklappsutdelning; allt sådant, som låter bedrövligt banalt, när man återger det i ord, men som har en kompakt stämningssfär omkring sig. Kanske kom romantiken någon gång tassande med en ask, i vilken ett sönderbrutet pepparkakshjärta fanns uppklistrat över orden: "mitt hjärta har brustit för dig." Eller något annat.

Många år senare, när kriget drog fram över världen, arrangerade min svenske kollega och jag med våra elever en julfest, vilken som brukligt var bevistades även av estniska gymnasiets lärare och elever. Det var vid Lucia-tid. "Liten Karin" uppfördes som en liten opera mot kulisser av en medeltida riddarborg i grått och tegelrött, och en handfull flickor uppträdde i en tablå som Lucia och tärnor i effektfullt växlande strålkastarljus.

Manskvartetten höll den gången på att äventyra programmet — när den skulle uppträda, saknades första tenoren och andra basen. Jag skall inte förstöra stämningen med att tala om, var de slutligen återfanns — men det bör kanske nämnas, att mathållningen under kriget kunde spela mången ett spratt.

Ett par programpunkter fick vi ge i repris på de estniska klassernas julfest litet senare. Detta måste ha varit 1942 — alltså min sista jul i Estland. Nästa gång brann ljusen i en liten kyrka i Sörmland så som jag sett dem på Jenny Nyströms julkort. Snön låg vit på kyrkbacken och granarna kring Malmsjön. Ännu hade inte årshjulet hunnit snurra runt sedan den vådliga färden över havet, och Sverige var fortfarande nyaste nytt, som fyllde ens sinnen med tidigare okända sensationer. Och ännu hade inte minnesbilderna hunnit få den toning, som är endels sol och endels hjärtont.

E. L.

Väderkvarnarna och de stickande kvinnorna i sina karakteristiska dräkter utgjorde markanta drag i den bild främlingen fick av Ormsö.

både i helg och i söcken och såväl av de minsta töserna som av de äldsta gummorna.

Männen synas däremot icke ha någon särskild nationaldräkt.

Måndagen och tisdagen använde jag till långpromenader till de flesta av byarna och till de vackraste utsiktspunkterna på ön. Vädret var vackert, och att ströva genom de täta tallskogarna, frodiga ängarna och snygga bygatorna var mig ett sant nöje. Särskilt skogarna voro förtjusande och genljödo dag och natt av fågelsång och fågelläten. Bofinkar, trastar, gyllingar m. fl. både sågos och hördes massvis i barrskogen, och måsar, strandskator, tofsvipor, t. o. m. korpar, visade sina vackraste flygkonster över den långsträckta sandstranden med dess flyttblock, enrisbuskar och små aldungar. På väg till en allmän badstrand i närheten av byn Rumpo såg jag tre vipor, som modigt och med framgång försvarade sina bon mot icke mindre än sju stora korpars samfällda angrepp. Mellan Saxby och Förby fick jag också nöjet se ett exemplar av den sällsynta blåkråkan. Några ormar syntes däremot ej, och jag förmodar därför att öns egentliga namn en gång varit Ormbunksö, ty ormbunkar finnas sannerligen överallt och förläna en särskild karakteristisk prägel åt skogarna. Ormsös tolv byar ligga mestadels nära stranden, förutom byn Fellarna, som ligger djupt inne i skogen och är svår att hitta till. S:t Olai-

kyrkan — öns enda tempel sedan det rysk-ortodoxa stängt sina portar — ligger ungefär mitt på ön närmast Hullo och på vägen till slottet Magnushof. På en beskrivning av den gamla, intressanta kyrkan vill jag inte inlåta mig, då ju öns svenske kyrkoherde Klasson och professor Helge Kjellin i Lund, som båda ingående studerat kyrkan, torde ha beskrivit den.

Följande inskrift på altaret vill jag dock anföra som ett litet bevis på att också förr i världen svenska språket använts i denna kyrka och vid gudstjänsterna:

”Migh hafver tu arbete giordt uthi tinom syndom och giordt mig mödo uthi tinom misgärningom.”

Det förfallna slottet, som jämte hela ön redan före världskrigets början övergått i ryska statens ägo och för närvarande bebos av ett halvt dussin svenska familjer, s. k. kolonister, d. v. s. obesuttna Ormsöbor, vilka nu efter revolutionen fått jord, men ännu ej hunnit bygga egna hus, måste ha varit mycket vackert. Ur övre våningens fönster har man en vidsträckt utsikt över trädgårdar, åkrar och havet ända till ön Dagö, som skymtar vid horisonten.

Allmänt påstås det att de svenska böndernas ekonomiska ställning efter kriget väsentligen förbättrats, och ett antal präktiga bondgårdar i by-

arna vittna även om tilltagande välstånd. Åkerbruket anses här förresten som en för männen förnedrande sysselsättning. På åkrar och ängar ser man endast arbetande kvinnor, medan den manliga befolkningen sysslar med båtbygge, fiske, sjöfart och handel.

Öns alla stränder äro låga, och någon motsvarighet till Gotlands klintar finnes här icke. Nästan hela ön består av fin havssand, som sträcker sig långt ut i sjön och ger upphov till härliga badstränder. Endast nordvästkusten utanför byarna Kerslet, Saxby och Förby har ett alldeles avvikande utseende. Här bildas stranden av ett tjockt lager av kritvitt kalkstensgrus och till rullsten avslipade större kalkstensbitar, som vittna om, att de siluriska kalklagren här närma sig ytan. Över denna skinande vita strandvall höjer sig ett ståtligt sjömärke — Ormsöfyren, vars galleri bjuder på ett utmärkt panorama över skog, sjö och öar.

På kvällen stiftade jag närmare bekantskap med barnen, vilka samlat sig kring stora, omkr. fyra meter höga s. k. "Johannesstackar" — några dagar förut uppsatta högar av torr ved och färskt gran- och tallris, oftast med en ung gran i toppen. Dessa tändas midsommarnatten mellan kl. 10 och 11 alldeles som våra valborgsmässoeldar.

Hittills hade jag gynnats av det allra vackraste väder. Men då jag nu vaknade på söndagsmorgonen slog störtregnet mot fönster och tak och blygrå skyar hängde ned över trädtopparna. Jag tänkte då gå i kyrkan, men där fanns ingen människa. Slutligen kom klockaren och talte om att mässan ej kunnat hållas, då hela församlingen föredragit att stanna hemma på grund av ovädret. Men kyrkoherden fanns hemma i prästgården och höll på att läsa predikan för ett par församlingsmedlemmar, som trots regnet infunnit sig. Av kyrkoherde Klasson erfor jag vidare att också hembygdsfesten, som skulle ha firats i anslutning till gudstjänsten, måste till följd av det nyckfulla väderleken uppskjutas. Allt detta tyckte jag dock ej borde hindra mig från att hålla mitt föredrag på eftermiddagen i skolhuset, ty människens vetgirighet borde väl vara starkare än deras rädsla för vätan. Skolläraren i byn, känd för att vara en duktig och energisk man på sin plats och en svenskhetens försvarare, var tyvärr bortrest och firade helg med sina vänner och släktingar på det närbelägna Nuckö, varför lektor Pöhl fick hjälpa mig att ordna föreläsningen. Till sist lyckades vi hitta allt nödigt tillbehör, och t. o. m. en stor snygg karta över Sverige prydde väggen, innan de första gubbarna drypande av vatten traskade in i skol-salen. I stället för 2.000 personer, d. v. s. öns hela befolkning, som enligt herr Pöhls mening borde åhört mitt föredrag, om vädret varit vackert, kommo blott inemot 40 män och en kvinna, vilka med spänd uppmärksamhet lyssnade till, vad jag hade att säga om ålens, sillens och laxens vandringar, samt i samband därmed stående biologiska och hydrografiska förhållanden. Att ämnet intresserade åhörarna var tydligt, ty efteråt kommo några äldre, erfarna fiskare fram med mycket förnuftiga och sakliga frågor, som vittnade om,

Färgrik novemberafton

Svenska Odlingens Vänners traditionella höst-samkväm, som i år ägde rum den 11 november, hade samlat omkring 130 personer i Margareta-skolans vackra festvåning på Adolf Fredriks kyrkogata.

Föreningens ordförande hälsade välkommen, och "Du hemmets jord" fick utgöra inledning till samvaron. Anders Stenholm visade en bildsvit från Ormsö, mycket uppskattad naturligtvis och synnerligen värdefull. Han tog oss med på en vandring genom byarna på Ormsö längs de vägar, som turisterna brukade färdas på, för "vi har ju själva blivit herrskap och kan se med turistens ögon", som han underfundigt uttryckte sig.

Till programmet hörde också pianomusik av fröken Bolander, en ung gotländska med estlands-svenskt påbrå, som förnöjde oss med lätt och god musik.

Under kaffet fäktade Viktor Aman fram en mängd glada allsånger ur de närvarande, som tydligen trivdes allt bättre, ju mer de fick sjunga.

Efter kaffet kom Anders Stenholm med en överraskning: i en färgsprakande bildsvit med bandad berättarröst och musikillustrering förde han oss på en rundresa genom Sverige och Norge. Teknikens under — som han ju är mästare på — trollade fram den nordiska sommarens härligheter och stämningar i höstrusket, och man satt nästan andlös, tills man åter såg Söders höjder på duken och ljuset i apparaten slocknade.

Bildvisningen har öppnat nya möjligheter till nyttig förströelse under våra samkväm, och nästa gång får vi kanske se en annan estlandssvensk bygd på de bilder, som Svenska Odlingens Vänner under årens lopp samlat i sitt arkiv.

att de med uppmärksamhet och förståelse följt med från början till slut.

Tidigt på morgonen dagen därpå tog jag farväl av Ormsö och dess sympatiska befolkning. Skjutskarlens trilla förde mig till en brygga sydväst om Sviby, och under ideligt regn fortsattes resan till Hapsal med en s. k. fisksump, som förutom några mänskliga passagerare även medförde en mängd levande ålar, avsedda för badgästerna i Hapsal.

I Hapsal fick jag några timmar vänta på tåget och begagnade då tiden att utförligt bese det gamla biskopsslottets välbehållna ruiner och större delen av staden, vars trånga, krokiga gator bilda en formlig labyrint. På järnvägsstationen hade jag åter glädjen att sammanträffa med folk-sekreteraren herr N. Blees och med några Ormsö-fiskare, som också foro till Reval. (Den annars så långsamma färden — 90 kilometer i nästan 6 timmar — blev därigenom kortare och i varje fall trevligare.) — Att ett besök på denna svenskhetens utpost lönar sig hoppas jag med dessa rader ha bevisat — den rikssvensk som har sina vägar åt dessa trakter kan också vara säker på att bli välkomnad av dessa sina stamfränder.

FRI Å BROLAP

av MATS EKMAN

1

Männe fria jamt ni måna,
tä trod he tå trivas båna.
Ingen villd hajt gomma å gommen,
hån to bättra båne e fammen.

2

Line var nö gåle svinga,
nö kund pia gå bet ringa.
Brue mott nö sank ullockar,
gära hankol, gärar sockar.

3

Brukompojkar å brupikar,
kerd å stälft e gropar å dikar.
Flicka hoja å pojken tralldra,
piitsn blåxa å skälla skalldra.

4

Äldormänskja had hån ära
satt all hegst å häjtt ginnfära.
Brue satt braiver mä krona,
tjue taft å fär e hona.

5

Äldorman gav all sterst skänken,
satt all hegst opa bak bänken.
Brukoman had gol skinn bixar.
Kätthackare had go hoiss ixar.

6

Tärätt satt jamt får brupikar,
tår vor hletar jussom ikar.
He var fagort som tår dansa,
fota gingo å hue glansa.

7

Än var tär som häitt brulajarn,
han var just all nittast gajarn.
Han drack el å vin som molke
å hålt morro gutt fär folke.

8

Kockmorana had ni luar,
mottåvare had ni skuar.
Änn var tär som häit fridrickarn.
Han häitt oxn å gavst ått stickarn.

9

Å plaggdansarn är o nämndor,
jussom han skuld våra skämndor,
han som var all nittast pojken,
dansa plagge ut åt lajken.

ÖVERSÄTTNING

FRIERI OCH BRÖLLOP

1. Männen friade jämt vid nymåne, de trodde att då trivs barnen. Ingen ville heta "gomman" och "gommen" (barnlöst par), hon tog hellre barnet i famnen.

2. Linet var nu färdigsvingat (skäktat), nu kunde flickan gå att byta ring (förlova sig). Bruden måste nu samla ulltottar, göra vantar, göra strumpor.

3. Brudmarskalkar och brudtärnor körde och stälpte i gropar och diken. Flickan hoade och pojken trallade, piskan small och bjällran klingade.

4. "Älderfrun" hade den äran att sitta högst och kallas "ginfäran". Bruden satt bredvid med kronan, tjugo band och fjäder i hornen.

5. "Äldermannen" gav största skänken, satt allra högst på bakre bänken. Brudgummen hade gula skinnbyxor. Kött-hackarna hade goda vassa yxor.

6. Därefter satt jämt två brudtärnor, de var släta just som ekorrar. Det var vackert som de dansade, fötterna gick och huvudet glänste.

7. En var där som hette brudledaren, han var just den "nyttigaste göaren" (duktigaste skämtaren). Han drack vin och öl som mjölk och höll målro gott för folket.

8. Kockmororna hade nya luvor, mottagarna hade nya skor. En var där som hette fridrickaren. Han hette oxen och gavs åt "stickaren" (slaktaren).

9. Och plaggdansaren är onämnd, just som om han skulle vara "skämd" (tillbakasatt), han som var den allra "nyttigaste" (duktigaste) pojken, dansade plaggen ut efter leken (delade, dansande efter spelmannens visa, ut de plagg, som bruden stickat).

(Denna version av dikten, som upptecknats av en granne till Mats Ekman, avviker i viss mån — bl. a. i fråga om strofernas inbördes ordning — från Blee's och Danells utgåva).

Eerik Laid

in memoriam

Allt oftare kommer dödsbuden och allt glesare blir våra led. Allt fler av dem, vilkas ungdoms kampår sammanföll med Estlands frigörelse och vilkas mognad förlöpte parallellt med den estniska samhällstankens utveckling, lämnar oss. Och handen liksom vägrar att skriva ned ett sista minne av den nyligen bortgångne Eerik Laid, vilkens fonder av livskraft, verksamhetslust och arbetsglädje föreföll outtömliga. Mitt uppe i ett fruktbarande forskningsarbete drabbades han den 15 september någonstans på en väg i Västmanland av en meningslös olycka. Den stora och grundliga undersökningen av de nordiska ländernas skörde-metoder fick icke fullföljas.

Eerik Laid föddes den 30 november 1904 på godset Meeri i Tartumaa, Estland, där hans far var förvaltare. Efter förberedande utbildning kom han till universitetet i Dorpat, där han ägnade sig åt humanistiska ämnen. Estniska folkets forntid och kulturhistoria kom att stå i centrum för hans intresse. Under ledning av professorerna A. M. Tallgren och Birger Nerman framträdde Eerik Laid snart som en bemärkt arkeolog, som redan vid unga år publicerade två mogna undersökningar, en om Estlands fornstäder (1923) och en annan om landets forna reträttplatser (1925). Småningom tog de etnologiska intressena överhand. Hans följande viktiga arbete om mordvinska spännen (1926) rör sig i gränsområdet mellan arkeologi och etnologi, och från denna tid får författarens intresse för folkkulturen en allt klarare inriktning. 1928 blev Laid som lärare knuten till universitetet i Dorpat, samtidigt som han var forskarstipendiat och dessutom ägnade sig åt folkuniversitetets bildningsverksamhet på fornforskningens och folkkulturens område. 1934 deltog han i Baltiska institutets etnologkurser i Stockholm. När på 1930-talet inspektionen för fornminnesvården (motsvarande riksantikvarie-ämbetet i Sverige) inrättades vid estniska bildningsministeriet, var Laid självskriven som kandidat till denna post. Hans verksamhet begränsades inte till skrivbordsarbetet i ämbetsrummet, utan man såg Laid på inspektionsresor överallt, även i de mest avlägsna hörn av landet.

Denna verksamhet stäcktes av kriget och ockupationen. 1941, i början av den tyska tiden, blev Laid direktör för estniska nationalmuseet efter den av ryssarna deporterade Ferdinand Linnus. Ej heller i denna befattning fick han kvarstå länge: på sensommaren 1943 måste han av politiska orsaker fly undan ockupationsmakten till Finland, där han stannade till 1944, då han flyttade över till Sverige. Hans sista förtjänstfulla arbete i hemlandet var den forskningsresa till voterna i Ingermanland, som han organiserade.

I Sverige blev Laid till en början, som så många andra, arkivarbetare. 1947 fick han statsstipendium. Han arbetade till en början vid Institutet för folklivsforskning men övergick för några år sedan till Nordiska Museet. Hans förmåga att

Valter Frevell död

Torsdagen den 2 november avled på Stockholms sjukhem f. lektorn vid Stockholms högre lärarinneseminarium fil. dr Valter Frevell.

Dr Frevell föddes 1876 i Uppsala och avlade studentexamen i Stockholm 1893. I Uppsala blev han 1908 fil. lic. och 1909 fil. dr. Han har varit verksam som lärare vid Lundsbergs skola och vid flera läroanstalter i Stockholm. Åren 1914—42 var han lektor vid högre lärarinneseminariet i Stockholm.

1911 organiserade Frevell världens första rikscensur för film — statens biografbyrå — och var dess chef fram till 1914.

Hans författarskap behandlar väsentligen pedagogiska och psykologiska ämnen. Dr Frevell var även verksam som populärvetenskaplig föredragshållare och har författat talrika uppsatser i film-, uppfostrings- och befolkningsfrågorna.

Under kriget, när de då till Sverige anlände estlandssvenska ungdomarnas studiefrågor aktualiserades, blev Valter Frevell studieinspektör för de estlandssvenska studenter, som fick lån genom kommittén för estlandssvenskarna och estlandsutskottet av riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet. Därvid nedlade han ett mycket stort personligt intresse för att sätta sig in i våra problem och lära känna studenterna personligen. Vi minns honom också som föredragshållare och som författare till artiklar i vår tidning Kustbon.

De estlandssvenska akademikerna stannar i tacksamhet inför hans minne.

E. L.

snabbt finna sig tillrätta och hans framstående organisationstalang förde honom snart in på ansvarsfulla vetenskapliga uppgifter. Bl. a. är hans namn knutet till Sveriges etnologiska atlas.

Här kan inte Laid's hela vetenskapliga produktion under flyktningåren räknas upp. Hans personliga forskning gällde främst folkliga skörde- och torkmetoder, vilka också utgör ämnet för hans doktorsavhandling "Säden torkar" (1952). Med detta arbete ryckte han upp i främsta ledet av nordiska folklivsforskare.

På senare år började Laid också intressera sig för estlandssvenskarnas kultur. Det var han som på uppdrag av Nordiska Museet till Svenska Odlingens Vänners 50-årsjubileum ordnade den estlandssvenska utställningen i Nordiska Museets lokaler.

Som människa efterlämnar Eerik Laid ett ovanligt vackert minne. Han hade många av de egenskaper, som gör en person respekterad och angående på samma gång. Han var taktfull och rättfram, han var modig i ord och gärning. Under expeditionen i Ingermanland företog han ensam riskfyllda "rekognosceringsturer" i farliga partisanområden, under den tyska ockupationen gjorde han oväntade, hemliga besök i hemlandet för att få upplysningar om stämningen bland folket m. m.

Här i Sverige deltog han aktivt på många sätt i sina landsmäns strävanden. (Forts. på nästa sida)

Lars Östberg

in memoriam

Efter en längre tids ohälsa gick advokat Lars Östberg bort den 22/9 1961 i en ålder av 52 år.

Lars Östberg tillhörde den krets inom kommittén för estlandssvenskarna, som alltsedan de första rågöborna kom till Sverige år 1940 med ett aldrig sviktande intresse följt våra öden.

Redan hösten 1943 åtog han sig det ansvarsfyllda värvet att vara ledamot och skattmästare inom kommittén för estlandssvenskarna. Under den hektiska verksamhetsperioden augusti 1943—maj 1944 fungerade han dessutom som kommitténs sekreterare. Vid sidan av dessa uppdrag, som krävde en stor del av hans redan då sviktande krafter, engagerade han sig även aktivt i Rågöstiftelsens arbete, där hans ekonomiska sinne och förmåga att se människorna bakom de olika "fallen" kom att betyda så mycket för många estlandssvenskars framtid i Sverige.

En bestående personlig insats i människokärlekens tecken utförde Lars Östberg även som sekreterare i hjälporganisationen Finlands Barn, som under vinterkriget tog sig an alla de tusentals små flyktingar som evakuerats till Sverige från sitt krigshärjade och lidande hemland.

Även inom Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet och dess lokalförening i Stockholm möter vi Lars Östberg, i egenskap av såväl mångårig energisk sekreterare i Stockholm som ledamot av huvudföreningens arbetsutskott i Göteborg.

De flesta av oss estlandssvenskar kan säkert ännu i dag frammana bilden av den reslige och alltid lika vänlige advokaten. Otaliga är de trassliga problem, som han med oändligt tålamod benat upp för många av oss. Vid sidan av sina många förtjänster hade han möjligen ändå ett stort fel: han trodde oss *alla* om enbart gott och försökte hjälpa mer än han förmådde.

Estlandssvenskarna har genom Lars Östbergs frånfälle gjort en stor förlust. Många av oss som med bestörtning läste meddelandet i dagspressen om hans hastiga bortgång kände en djup sorg och fick en smärtsam känsla av att man kommit ohjälpligt för sent med det handslag som skulle ha bekräftat vår tacksamhet för hans gärning.

Svenska Odlingens Vänner har placerat Lars Östberg på estlandssvenskarnas hederstribun genom att kalla honom till föreningens hedersledamot.

M. N.

Eerik Laid efterlämnar ett stort tomrum och ett ovanligt ljusst och vackert minne, även hos de estlandssvenskar som kommit i beröring med honom.

Gustav Ränk

FAMILJENYTT

Födda

En SON

Margareta, född Gardelius, och Axel Rönberg
Allmänna BB den 29 okt. 1961.

Vår SON

Jan Mikael, född den 22 augusti 1961 i Stockholm,
son till Marianne, f. Pöhl, och Endel Hausmann.

Vigda

I Stockholm, i Brännkyrka kyrka den 3 nov. 1961,
sekreteraren i K.F.U.M. Rudolf Mats Österman och
Laila Andersson.

Döda

Hans Ahlström, född den 14 oktober 1877 på Ormsö,
avled den 14 okt. 1961 på Kustbohemmet, Ramsö,
Vaxholm.

Änkefru Maria Ahlström, född Westerström den 17 aug.
1880 på Ormsö, avled den 4 okt. 1961 i Stockholm.

Anton Backman, född den 24 dec. 1887 på Nuckö, avled
den 13 nov. 1961 i Sollentuna.

Änkefru Julia Frejman, född Heyman den 29 nov. 1892
i Rickul, avled den 12 sept. 1961 i Stockholm.

Änkefru Anna Gineman, född Granberg den 10 aug 1871
på Nuckö, avled den 8 nov. 1961 i Eskilstuna.

Erik Grönlund, född den 1 sept. 1905 på Stora Rågö,
avled den 16 okt. 1961 i Grisslehamn.

Lars Grönman, född den 2 aug. 1874 på Ormsö, avled
den 3 nov. 1961 i Partille, Göteborg.

Fru Otilia Hacker, född Berg den 12 febr. 1889 på Nargö,
avled den 3 aug. 1961 i Södertälje.

Fröken Pauline Heldring, född den 7 april 1895 i Rickul,
avled den 10 okt. 1961 i Eskilstuna.

Fru Erika Pikner, född Barkhahn den 12 april 1910 i Baku,
Ryssland, avled den 23 juli 1960 i New-York, U.S.A.

Valentin Adolf Pikner, född den 17 maj 1899 i Reval,
avled den 28 dec. 1960 i New-York, U.S.A.

Axel Nikolai Rogge, född den 31 dec. 1884 i Tiflis, Ryss-
land, avled den 14 mars 1960 i Södertälje.

Fru Gertrud Sjöström, född Lilja den 7 aug. 1886 på
Ormsö, avled den 8 okt. 1961 i Eskilstuna.

Hans Thomsson, född den 28 okt. 1875 på Ormsö, avled
den 17 sept. 1961 i Stockholm.

Änkefru Katarina Thomsson, född Engblom den 31 maj
1873 på Ormsö, avled den 20 sept. 1961 på Rindö,
Oskar Fredriksborg.

Fru Katarina Westerström, född Gäddman den 30 sept.
1869 på Ormsö, avled den 4 okt. 1961 på Kustbohemmet,
Ramsö, Vaxholm.

Hans Åkerros, född den 4 okt. 1878 på Ormsö, avled den
21 okt. 1961 i Segeltorp.

Bemärkelsedagar

90 år

Katarina Stenros, född Alström den 26 febr. 1872, Ormsö

85 år

Gertrud Gäddman, född Kornblom den 3 jan. 1877, Ormsö
 Anna Treiberg, född Klippberg den 25 jan. 1877, Rickul
 Maria Thomsson, född Hanback den 9 febr. 1877, Rickul
 Mats Heideman, född den 24 febr. 1877, Rickul
 Gertrud Rosenblad, född den 8 mars 1877, Ormsö
 Eva Grönström, född Blomberg den 19 mars 1877, Nuckö

80 år

Johannes Nordman, född den 12 jan. 1882, Rågöarna
 Maria Berkman, född Padu den 31 jan. 1882, Dagö
 Gertrud Alkvist, född Blomkvist den 5 febr. 1882, Ormsö
 Lena Hallman, född den 23 febr. 1882, Rickul
 Maria Lemberg, född Roberg den 4 mars 1882, Nuckö
 Katarina Alström, född Stenholm den 21 mars 1882, Ormsö
 Lovisa Heideman, född Mählberg den 23 mars 1882.

75 år

Anton Brandt, född den 2 jan. 1887, Nuckö
 Agneta Fält, född Fält den 5 jan. 1887, Ormsö
 August Maaniidi, född den 23 jan. 1887, Vippal
 Lovisa Vesterbom, född den 11 febr. 1887, Rickul
 Johannes Granberg, född den 19 febr. 1887, Nuckö
 Kristina Vestersten, född den 21 febr. 1887, Nuckö
 Maria Brunberg, född Klippberg den 27 febr. 1887, Rickul
 Mihkel Sihver, född den 9 mars 1887, Dagö
 Anna Bäck, född den 24 mars 1887, Ormsö
 Elisabeth Palmkron, född Sjöström den 26 mars 1887,
 Vippal

70 år

Alexander Koppberg, född den 1 jan. 1892, Rickul
 Lars Rönnberg, född den 4 jan. 1892, Ormsö
 Leontine Ribon, född Pihl den 6 jan. 1892, Nuckö
 Gertrud Pikner, född Dahl den 8 jan. 1892, Ormsö
 Gertrud Stenholm, född Moll den 10 jan. 1892, Ormsö
 Ernestine Rosen, född Jurgensson den 17 jan. 1892, Nargö
 Johannes Söderholm, född den 17 jan. 1892, Nuckö
 Olga Vesterby, född Treiberg den 19 jan. 1892, Rickul
 Valborg Dreijer, född Isaks den 25 jan. 1892, Runö
 Maria Rönnkvist, född Sandell den 25 jan. 1892, Ormsö
 Julia Nilsson, född den 27 jan. 1892, Rickul
 Vera Palmkron, född Tannebaum den 29 jan. 1892, Vippal
 Pauline Berkman, född Brun den 9 febr. 1892, Nuckö
 Johan Dreijer, född den 9 febr. 1892, Runö
 Johan Bäckman, född den 11 febr. 1892, Ormsö
 Maria Nee, född Gäddman den 13 febr. 1892, Ormsö
 Maria Sjöman, född Järnström den 14 febr. 1892, Ormsö
 Maria Nyman, född Ekenäs den 15 febr. 1892, Rågöarna

Johan Lindblom, född den 21 febr. 1892, Ormsö
 Anders Salin, född den 22 febr. 1892, Ormsö
 Maria Stromback, född Sedman den 23 febr. 1892, Nuckö
 Johannes Österman, född den 23 febr. 1892, Rickul
 Maria Nyholm, född Westerström den 25 febr. 1892, Ormsö
 Katarina Lilja, född Sjöström den 27 febr. 1892, Ormsö
 Elisabeth Stahl, född Blees den 3 mars 1892, Rickul
 Rosalie Lovisa Schönberg, född Anker den 7 mars 1892,
 Nuckö
 Johan Strandberg, född den 12 mars 1892, Runö
 Riho Joanurm, född den 13 mars 1892, Kolga
 Erik Kaljurand, född den 15 mars 1892, Rågöarna
 Maria Söderlund, född den 20 mars 1892, Ormsö

60 år

Albert Norrman, född den 2 jan. 1902, Korkis
 Anders Thomsson, född den 3 jan. 1902, Ormsö
 Alexander Viberg, född den 5 jan. 1902, Rickul
 Maria Olep, född den 12 jan. 1902, Vippal
 Olga Brun, född Brun den 25 jan. 1902, Nuckö
 Elfride Ihrman, född den 31 jan. 1902, Reval
 Maria Thomsson, född Timmerman den 5 febr. 1902,
 Ormsö
 Magdalena Österlin, född den 9 febr. 1902, Rågöarna
 Anton Grönlund, född den 16 febr. 1902, Rågöarna
 Eskil Johannes Rosen, född den 18 febr. 1902, Nargö
 Thomas Söderman, född den 27 febr. 1902, Vippal
 Johannes Luks, född den 16 mars 1902, Rickul
 Herman Hallman, född den 18 mars 1902, Rickul
 Hilda Helene Skönberg, född Viksten den 21 mars 1902,
 Nuckö
 Elisabeth Vinter, född Klamman den 26 mars 1902, Vippal
 Katarina Nordsten, född Åkerros den 27 mars 1902, Ormsö
 Alexander Thomsson, född den 27 mars 1902, Nuckö

50 år

Marta Natalie Hallberg, född Stromback den 1 jan. 1912,
 Nuckö
 Ester Erlanda Freiberg, född Preiholm den 11 jan. 1912,
 Nargö
 Anders Hamberg, född den 12 jan. 1912, Ormsö
 Maria Kyrkslätt, född Rosenblad den 19 jan. 1912, Ormsö
 Cara Maria von Zur-Mühlen, född den 21 jan. 1912,
 Hapsal
 Marie Allmäe, född Mikli, den 6 febr. 1912, Oru
 Emil Rosen, född den 9 febr. 1912, Nargö
 Johan Alström, född den 10 febr. 1912, Ormsö
 Katarina Wahlberg, född Salin den 18 febr. 1912, Ormsö
 Alfred Stahl, född den 19 febr. 1912, Rickul
 Voldemar Vesterby, född den 19 febr. 1912, Rickul
 Edvard Ahlberg, född den 20 febr. 1912, Rickul
 Hilda Heldring, född Luks den 21 febr. 1912, Rickul
 Fridolf Kärras, född den 3 mars 1912, Nuckö
 Aline Okerblad, född Dyrberg den 3 mars 1912, Rickul
 Hermine Wallimaa, född Pella den 7 mars 1912, Korkis
 Oskar Ahlberg, född den 12 mars 1912, Rickul
 Elisabeth Adelman, född Heldring den 17 mars 1912,
 Rickul
 Johannes Koinberg, född den 20 mars 1912, Nuckö
 Amanda Faltis, född den 22 mars 1912, Nuckö
 Katarina Pettersson, född Liljebäck den 26 mars 1912,
 Ormsö

Vår älskade Mor
Farmor och Mormor

Maria Ahlström

född den 17 augusti 1880 på Ormsö
har i dag lämnat oss i djupaste sorg och saknad.
Stockholm den 4 oktober 1961.

Johan och Katarina
Agneta och Johan
Gertrud och John
Marja och Karl-Johan

Barnbarn, Barnbarnsbarn, Syskon
samt övrigt Släkt och Vänner.

O jag vet ett land, där Herren Gud
Har berett en stad åt sina kära,
Och ibland han sänder dödens bud
För att hem de trötta barnen bära.
Ingen nöd bliver där,
Ingen sorg skall hjärtat bränna,
Inga tårar mer i himlens land,
Nej, vi skola där blott glädje känna.

Min älskade Make

Hans Ahlström

* 14 okt. 1877 Ormsö
† 14 okt. 1961 Ramsö

Djupt sörjd och saknad av

KATARINA

Släkt och vänner

O sälla tid, då vi förenas åter
Från livets slitningar och dödens kval,
Då Herren Jesus portarna upplåter
Till glädjens hem, till lammets bröllopsal.

Våra kära föräldrar,
vår mormor och morfar

Anders Jakobsson

född den 29 mars 1886
död den 22 oktober 1961

Maria Jakobsson

född den 5 juli 1885
död den 28 oktober 1961

Djupt sörjda och saknade men i ljust och
tacksamt minne bevarad.

BARN
Barnbarn
Syskon

Övrig släkt och vänner

Farväl kära föräldrar!
Nu slut är Er smärta.
Tack för Er kärlek, vila i ro.
Allt Ni har gett oss av fullaste hjärta.
Minnet av Er hos oss alltid skall bo.

Min älskade Make
vår käre Far och Farfar

Erik Grönlund

född den 1 sept. 1905 på Stora Rågö, Estland
insomnade lugnt i sitt hem i Grisslehamn
den 16 okt. 1961.

Djupt sörjd och saknad av

MAKA

Barn, Barnbarn, Släkt och Vänner

Långsam var striden
och smärtsamma åren,
svår var min prövning
men vilan är skön.
Borta är lidandet,
torkad är tåren.
Himlen mig giver
en sällare lön.

Vår käre Far

Lars Grönman

* 2 aug. 1874
† 3 nov. 1961

har hastigt lämnat oss i djupaste sorg

Barn och Barnbarn

Släkt och Vänner

Tyst och stilla har Du levat,
Tyst och stilla gick Du bort,
Aldrig knotat, aldrig klagat,
Fast Du mängen törn har fått.

Ljust är Ditt minne.

Vår kära Syster och Faster

Paulina Heldring

f. 7/4 1895 i Rickul

har lämnat oss, släkt och vänner
i sorg och saknad.

Eskilstuna d. 10 oktober 1961

Syskon och Syskonbarn

Och till sist Du lovat har
Att när kampen slutat här
Evigt bärga själen min
Uti himlaglädjen Din.

Min älskade Mor
Vår kära Farmor

Katarina Thomsson

* 31/5 1873

† 20/9 1961

Djupt sörjd och saknad av oss alla.

Anders och Maria

Barnbarn, Barnbarnsbarn

Snäll och god Du alltid varit,
utan klagan smärtan bar.
Ingen vet, vad Du har lidit.
Nu Du vilan funnit har.
Tomt det är i hemmets vrå.
Minnet finnes kvar ändå.

Min älskade Maka, vår kära Mor,
Mormor och Farmor

Gertrud Sjöström

född 7 aug. 1886

har i dag lämnat oss, syskon, övrig släkt
och vänner i djup sorg och saknad

Eskilstuna den 8 okt. 1961

ANDERS

Barn och Barnbarn

Tänk huru många av våra kära
Gått över floden en och en.
Tungt var att skiljas,
Men de blott lydde
Budet, som kom från himmelen.

Min älskade Maka

Katarina Westerström

— f. Gäddman —

* 30/9 1869

† 4/10 1961

har lämnat mig, släkt och vänner i djup sorg.

HANS

Du var så trött, så svag och matt
av sjukdom lång och svår.
Men nu Du hunnit vilans natt,
Så gott Du sova får.

Min älskade Make
Vår käre Pappa

Hans Thomsson

f. 28/10 1875 Ormsö

d. 17/9 1961 Sabbatsberg

Djupt sörjd och saknad av oss, släkt och
många vänner.

GERTRUD

Barnen

Barnbarnen, Barnbarnsbarnen

Fader, Du som slutat striden.
Och till vila nu lagts ner,
nu Du funnit har den friden,
som ej denna världen ger.
Allt bekymmer, sorg och smärta,
som Dig följt på livets stig
och som sårat har Ditt hjärta,
är för evigt skilt från Dig.

Min käre Far, vår Morfar

Hans Åkerros

född den 4 oktober 1878

död den 21 oktober 1961 i Segeltorp

har lämnat oss i stor sorg.

Djupt sörjd och saknad av oss samt släkt
och många vänner.

Vi hann ej säga Dig farväl,
ty döden kom så fort,
men låt oss säga Dig vårt tack
vid evighetens port.

JULAFTONSMORGON

*Här är barndomen tillbaka.
Här är allting nu som förr.
Genom rummets tystnad spraka
brasor genom stängda galler.
Öppnar jag en dörr,
ser jag snön som faller,
tyst och lätt och len,
i en morgonmånas ljusa,
andelika sken.
Glömda strängar börja brusa...*

*Allt står redo för de mina.
Än en gång i detta hus
skola klara ögon skina,
friska barnaröster glamma
under tända ljus.
Än en gång är allt detsamma,
som det fordom var.
Jag vill hålla julen fången
i mitt hjärta kvar.
Det är kanske sista gången...*

Gunnar Mascoll Silfverstolpe